A MAGYAR KIRÁLYI

PÉNZÜGYMINISTERIUM

PALOTÁJA

Palais des kön. ung Finanzministeriums

Palais du ministère royale hongrois des finances.

9132

T. Fellner Sándor müépitész.

WEINWURM A. Pest. KÁROLY-UTC. 3.

www.terc.hu

Nagyméltóságu

LUKÁCS LÁSZLÓ urnak,

valóságos belső titkos tanácsosnak,

Magyarország volt pénzügyministerének,

a Lipótrend nagykeresztese,

az I. oszt. vaskoronarend tulajdonosa stb.

Mély tisztelettel

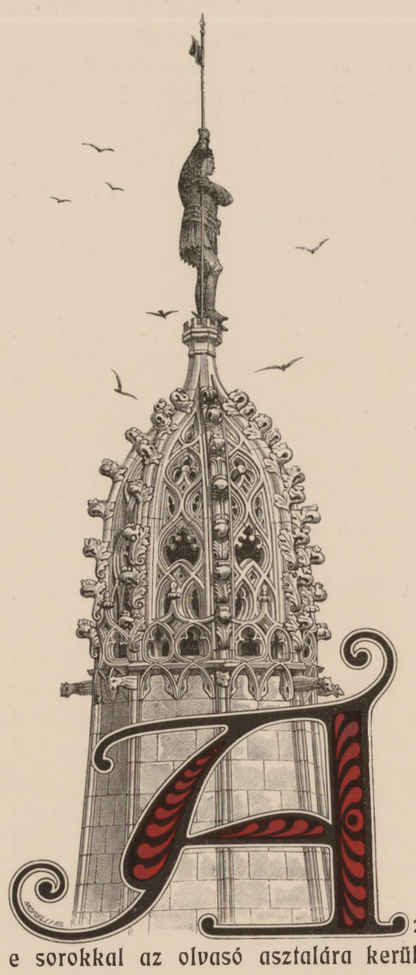
a szerző.

www.terc.hu

BUDAPEST, 1908.
M. KIR. ÁLLAMI NYOMDA.

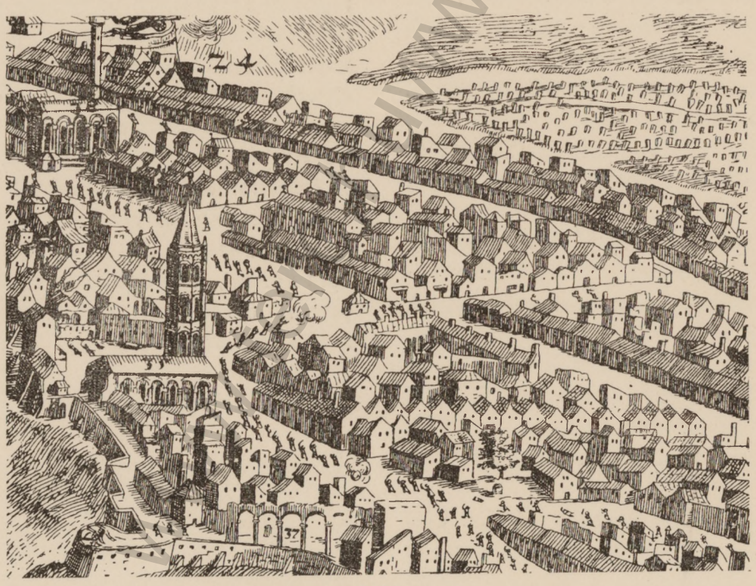
www.terc.hu www.terc.hu www.terc.hu

www.terc.hu

Az a negyven műlap, amely e sorokkal az olvasó asztalára kerül, Budapest legujabb középületének, a m. kir. pénzügyministerium palotájának adja külső és belső képét és a szükséges szerkezeti rajzokat. Közpénzen készült az uj palota: módot kellett tehát találni arra, hogy a közönség megismerkedhessék épitészeti jellemvonásaival, a problemákkal, amelyeket ez a mű megoldott, a czéllal, amelyet szolgál. Hogy minderről a közönség tiszta képet kapjon, szükséges volt a műlapokat az itt következő rövid leirással megvilágitani, az épités menetét elmondani. Nehány statisztikai adat számol be a munkálatok méreteiről s kivonatosan ösmerteti a költségvetést is.

Ahhoz a telekhez, amelyen az uj palota áll, a történelmi emlékek egész sora fűződik. Ásó-kapa oly maradványokat vetett a felszinre, amelyek visszanyúlnak a honfoglalás előtti időkbe. Irott emlékek módot adtak e hely történetének vázlatos előadására is. A felkutatott adatokat is, időrendbe csoportositva, itt találja az olvasó. Régmult időket kapcsolnak ezek össze a legujabb jelennel.

1. kép.

I.

Ha van középületünk, amelyet csakugyan égető szükség hivott létre, ugy bizonyára a pénzügyministerium uj palotája az. E fontos tárcza jó ideig hajléktalan volt s vendégségre járt a budai vár és Buda város különböző épületeibe. Alkotmányunk helyreállitása idején ott találjuk a nagy és kis kamarai és az «elnöki» épületben. Már igy is bajosan ment az ügykezelés. De a modern Magyarország föllendülésével hirtelenül megszaporodott az ügyek száma, a kereskedelem, ipar és forgalom élénkké vált s vele természetesen nőtt a munka, a munkával pedig a tisztviselők száma a pénzügyministeriumban, amely az összes tárczák közt legközvetlenebbül érezte meg a gazdasági élet uj fordulatát. Szük lett a hely s magánházakban kellett lakást bérelni, ahol aztán jól-rosszul elhelyeztek nehány hivatalt.

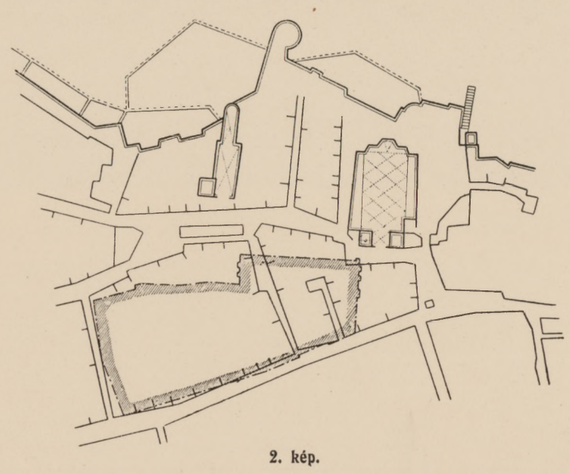
Ezzel a hurczolkodással azonban nem fejeződik be a pénzügyministerium Odisszeája. Az ugyis szük helyiségek egy részét ott kellett hagynia, mert a budavári Nagyboldogasszonyról elnevezett koronázó főtemplom restaurálása alkalmával a templomot környékező kincstári épületek egy részét lebontották. Nehány hivatalnak ismét hajlék után kellett látnia: megint csak magánházak lakásaiban vonultak meg jól-rosszul. Végre ugy alakult a helyzet, hogy a ministerium nem kevesebb mint hat különböző házban telepedett le. Ez azt jelentette, hogy némely ügy alapos elintézése néhány kilométeres sétával járt. Mindenki beláthatta, hogy ez az állapot tarthatatlan.

Belátta a képviselőház is. Figyelmébe ajánlotta, nem is egyszer, a kormánynak e hiányokat s felhivta, hogy a baj orvoslására tegyen javaslatot. Már dr. Wekerle Sándor első ministersége idején behatóan foglalkozott e visszás állapot megjavitásával a kormány s ekkor merült fel az a terv, hogy a pénzügyministerium számára uj palota épittessék a Szt.-Háromság-téren, a régi «elnökség» helyén s az azzal szomszédos telken. Az uj palotát az utcza áthidalásával össze akarták kapcsolni a régi kamerális épülettel. Ez a terv csak hiányos megoldást adott volna, a hely kérdése nem jutott volna végleges elintézésre. A koronázó főtemplom restaurálásával a templom környékét szabályozni kellett s ezzel oly hivatalos épületek lebontása járt, amelyek a pénzügyministerium egy részét is magukban foglalták. Ezeket megint csak magánházakban, bérelt lakásokban lehetett volna elhelyezni. Csak gyökeres megoldás segithetett a visszás állapotokon. Erre a megoldásra határozta el magát Lukács László pénzügyminister ezelőtt nyolcz évvel. Uj palotát szánt a pénzügyministeriumnak, annál is inkább, mert a kormány egyuttal munkát is akart juttatni az épitő-iparnak, amely éppen abban az időben a pangás szomoru képét mutatta. Lukács László több millió koronát vett fel «az uj pénzügyministerium elhelyezésére szolgáló épület költségei» czimén abba a beruházási törvényjavaslatba, amelyet 1900. november 31-én

www.terc.hu

terjesztett a képviselőház elé. A javaslat 1900. évi deczember hó 27-én emelkedett törvényerőre. Ezzel meg volt vetve az uj palota financiális alapja.

A kőből való fundamentumokra 1902. tavaszán került sor. A közbeeső idő azokkal a tanulmányokkal és tervezgetésekkel

2. kép.

telt el, amelyek egy ilyen uj épülettipus lelkiismeretes megkonstruálásánál nem mellőzhetők.

Nehány sorban összegezni fogom ezeket, előadván, hogy mily igényeknek kivánt az uj palota megfelelni s mily szempontok vezéreltek a tervezésnél.

II.

1899. nyarán a pénzügyminister úr ő nagyméltósága megbizott azzal, hogy a pénzügyministerium palotájának beosztásával, elhelyezésével és az ezzel összefüggő kérdésekkel foglalkozzam.

A föladat az volt, hogy a ministerium nagy terjedelmét szem előtt tartva, olyan legyen a beosztás, hogy az ügymenet mindenütt a legkönnyebben a legrövidebb uton bonyolittathassék le. A minister ebből a szempontból azt kivánta, hogy külön-külön helyiség jusson minden oly tisztviselőnek, aki fogalmazással foglalkozik. Ennek a kivánalomnak a Németországban és Angliában elfogadott ugynevezett cellarendszer felel meg, amelynél a hivatalos szobák kevés kivétellel egymástól teljesen el vannak különitve s a közlekedés csakis a folyosókon át történhetik. Ugy a tisztviselők, mint az ügyfelek számára ez a rendszer a legnagyobb kényelmet, a legnyugodtabb munkát biztositja.

Bár a közhivatalok elhelyezésének kérdésével évek óta foglalkoztam, a programm terjedelme, a hely czélszerü kihasználásának kérdése nagyszabásu előmunkálatokat tett szükségessé. Ő nagyméltósága megbizásából módomban volt Németország, Francziaország és Anglia legujabb közhivatali épületeit a helyszinén tanulmányozni s ennek az utnak egy részét mint Graenzenstein Béla államtitkár ur kisérője tettem meg.

Egy másik fontos probléma volt a palota helyének megválasztása.

Ennél a pénzügyi kormányt több szempont vezérelte. Első sorban nem akarta az amugy is nagy befektetést még azzal is növelni, hogy az uj épületben helyet adjon a központi állampénztárnak és a vele szervesen összefüggő számvevőségeknek. Ez az uj épületnek jóval nagyobb méretben való épitését kivánta volna. Viszont gyakorlati okokból kivánatosnak mutatkozott, hogy az uj palota a régi közelében épittessék, ahol az emlitett hivatalok vannak. Súlyt helyezett a ministerium arra is, hogy ily nagy beruházásnál a vár, mint a főváros egyik leglassabban fejlődő része, monumentális épülethez jusson.

Mindezeken kivül történelmi és müvészi okok is döntöttek a palota mostani elhelyezése mellett.

Nagy költséggel restaurálták a történelmi és müvészi becsü koronázó főtemplomot s ennek most már méltó környezetet kellett teremteni. A templom tere kicsiny ugyan, de nemzeti életünk nem egy fontos eseményének volt és lesz szinhelye. Ezt a teret megfelelő müvészi diszszel kellett övezni s megóvni attól, nehogy bérkaszárnyák profanizálják. A pénzügyministerium uj palotája magától kinálkozott a tér jelentőségének emelésére.

Mindezeknek a szempontoknak meglatolása után a kormány azt a háztömböt jelölte ki az uj palota helyéül, amelyet a Szt.-Háromságtér, a Pázmány-utcza, a Fortuna-utcza, a Fortuna-köz és az Országház-utcza határol. Ezt részben szabadkézből való vétel, részben kisajátitás utján szerezték meg.

Adva volt tehát a telek, a beosztás rendszere és a költség. E három gyakorlati elemet kellett müvészi egészszé forrasztani. Az eredeti vázlatok némi módositása után terveimet 1900. évi deczember hó 31-én kivitelre fogadta el a pénzügyi kormány.

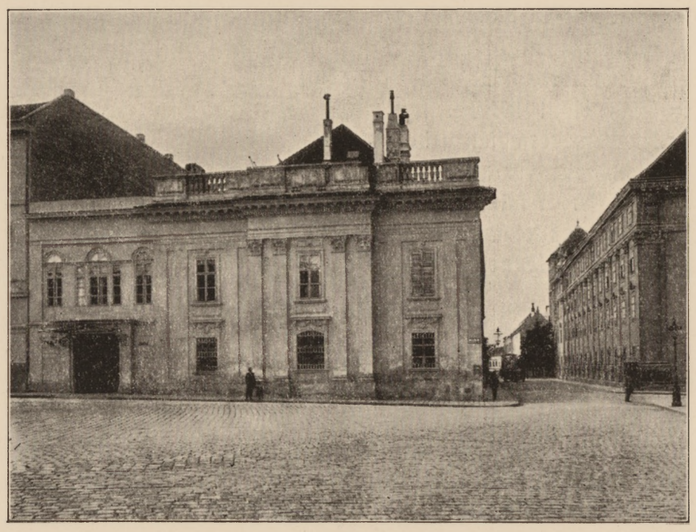
Vessünk mindenekelőtt futólagos tekintetet ennek a teleknek multjára, amelyen most az uj palota áll.

III.

A telek a várhegy legmagasabb területén fekszik, mai szintje azonban legalább két méterrel magasabb, mint a milyen régen volt. Temérdek törmelék halmozódott itt fel, azóta, hogy legrégibb müvelt telepesei, a rómaiak, birtokba vették. Az ő uralmukról szól egy emlékkő, amely az alapozási munka révén került napvilágra. Felirata szerint L. Naevius Campanus emeltette azt Silvanusnak, az erdők és a házi birtok istenének tiszteletére.

Jóval több adatunk van e terület középkori állapotáról.

Két monumentális templom emelkedett a mi telektömbünkkel szemben. Az egyik a N.-Boldogasszony temploma, a másik a Szent-Miklós templom. Ehhez tartozott a domokosrendiek kolostora, amely kevéssel 1222. után épült s amelyben 1389-ben IX. Bonifácius pápa engedelmével studium generalet (egyetem) helyeztek el. Mindez a környéknek előkelő szint adhatott. Megerősiti ezt a feltevést az előkelő személyiségeknek az a sora, akik itt ránk maradt emlékek szerint háztulajdonosok gyanánt szerepeltek. S hogy e házak csakugyan gazdagabb müvüek voltak a szerény lakóháznál, azt az alapásásoknál napvilágra került töredékek bizonyitják. Román korbeli oszloptörzsek és talapzatok, a gotika minden korszakának maradványai az átmeneti stilustól e korszak alkonyáig, remek korai renaissance-müvek töredékei: fehér márványból és mészkőből való faragványok (5., 6., 7. kép), sirkőtáblák (8. kép) dúsan tagozott párkánydarabok, XVIII. századbeli diszitmény-töredékek regélnek századokon át virágzó épitészeti életről. A vár e része tehát előkelő diszü lehetett, bár a legtöbb magánház a kor szükségleteihez képest kicsiny méretü volt. Ezt igazolták az alapok kiemelésénél talált falmaradványok, amelyek szükesen voltak egymás mellé a talajba ágyalva, akár a lépesméz sejtfalai. De bizonyitják ezt ránk maradt régi térképek és látképek is. A legbiztosabb idevágó adatot egy 1687-ről keltezett térkép nyujtja, amelynek eredetijét a cs. kir. házi, udvari és állami levéltár Bécsben őrzi. Bár e térkép Budavár visszafoglalása után készült, mégis zsinórmértékül szolgálhat a középkori állapotokra nézve, mert akkor az utczák irányának változtatása, a telkek szabályozása nem volt oly gyakori, mint manapság, a török uralom idejében pedig vajmi csekély lehetett az épitkezés. E térképnek telkünkre vonatkozó részét a 2. kép mutatja

3. kép.

be, feltüntetve egyben az uj épitkezés előtt fönnállott határokat, tehát a telek 1900-ik évi állapotát is. A telektömböt a középkorban utcza szelte ketté, s a mai Országház-utczai oldala felé beugró köze is volt. Ezeknek az adatoknak helyességét megerősiti a XVII-ik század végén készült Fontana-féle látkép

www.terc.hu

(eredetije a Székesfővárosi Muzeumban), amelynek idevonatkozó részét az 1-ső kép adja. A Meldemann-féle 1541-ben készült látkép és a Schedel-féle krónika látképe e helyen kis házfödelek tömkelegét mutatja, amelyekből alig emelkedik ki egy-egy tekintélyesebb födél.

Nem könnyü dolog ennek a területnek középkori képét rekonstruálni, az egyes régi utczák nevét meghatározni. Az bizonyos, hogy a mostani Szent-Háromság-tér a középkorban jóval kisebb volt: felénél több be volt épitve. A tér egyik sarkán, ahova most az Országház-utcza torkol, valamely nagyobb s diszesebb épület állott, talán már a középkorban is. A Fontana-féle látképen legalább még megvan. E nagy ház előtt a téren szabadon álló kis kápolna-forma épület állott: a törökök rituális czélokra használták.

Erre a térre több utcza vezetett. Közülük a mai Országház-utczának a középkorban talán Szt.-Pál vagy Mindszent-utcza volt a neve. Kétségtelen, hogy a Szt.-Miklós templom előtti utczarészt Szt.-Miklós-utczának, vagy Szt.-Miklós-térnek hivták. Ettől nyugat felé feküdt a Wlwing-utcza.

Vajjon milyen házak foglalták el a mi telkünk helyét a középkorban?

Az egyik sarokház 1395-ig Wlwing László gróf özvegyéé volt. Ekkor 3.300 aranyforinton eladta Chratzer Annának. 1401-ben a ház mint Lack Annának, Bubek nádor özvegyének birtoka szerepel egy adománylevélben (Orsz. Levéltár Dl. 8.111). Szomszédja István, a király orvosának háza volt. Egy közön tul (Wlwing-utcza?) állott János veszprémi prépost háza. Hogy milyen épitészeti képet mutatott ez a házsor, azt ma már hozzávetőleg sem lehet megállapitani. Hogy a Fortuna-köz és az Iskola-tér sarkán tekintélyes épület állhatott, azt egy falmaradvány bizonyitja, amely az uj épitkezés megkezdése előtt lett lebontva és egy méter vastag kőkoczkákból épült.

4. kép.

Szemben a Szt.-Miklós-templommal, tehát telkünk táján, állott Szeged városának és Báthory Andrásnak, Szatmár és Szabolcs megye ispánjának egy-egy háza. (Orsz. Levéltár Dl. 23.680.) A nyúl-szigeti és az ó-budai apáczáknak is voltak itt, vagy a közelben házaik, ezekről több oklevél emlékezik meg. Igy az ó-budai apáczák 1411-ben eladják Magyar Miklós ötvösnek és feleségének azt a házukat, amely a Krisztus Szent Testéről elnevezett Testvérület és Czawczach Miklós pénzverő háza közt állott (Orsz. Levéltár Dl. 9.766). Egy másik házuk a Czawczach Miklós özvegye és Oesztereicher János ötvös háza közt állott, amint erről egy 1427-ben kelt oklevél megemlékezik (Orsz. Levéltár Dl. 11.924). Bizonyos valószinüséggel mondhatjuk, hogy telkünkön vagy annak közelében épült Benedeknek, Keym Pál fiának és Dömötör esztergomi érseknek egy-egy háza, ez utóbbi egy 1384-iki adat szerint a nyúlszigeti apáczák és Eörszigeti Jakab háza között épült (Orsz. Levéltár Dl. 7.089). A török uralom idejéből nem találtunk erre a helyre vonatkozó ujabb adatokat.

Ez a rövid adatsor azt a vélekedést igazolja, hogy az uj palota helye és környéke a középkorban előkelő városrészként szerepelhetett. Egy érsek, egy prépost, egy megyeispán, egy város, több kolostor a házak tulajdonosa. A többször emlitett ötvösök és pénzverők, akik szintén háziurak ezen a tömbön, a maguk idejében kiváltságokat élveztek és tekintélynek örvendtek ők is. Az élet itt csöndes lehetett, de előkelő.

Élénkebbé vált ez a vidék a XVII. és XVIII. században. A Szt.-Háromság-tér csöndjét a tanuló ifjuság vidám zaja verte fel. Budának e korban leghiresebb iskoláját itt épitették a jezsuiták. 1696-ban ugyanis királyi adománylevéllel (Königl. Gewähr Protoc. Lib. Fol. 99) egy 40 öl hosszu és 13 öl széles leégett épületet kaptak (Prantstadt) a pozsonyi káptalan háza mellett, a 150. sz. a. Az iskola, amelyet itt épitettek, hamar felvirágzott, 1747-ben már meg kellett bőviteni. Első emeletén a jogi és teologiai kar, a földszinten az alsóbb osztályok kaptak helyet (Acta Jes. Bud. Fasc. 1. Nr. 44). De alig hogy egy emberöltő elmult, vége lett a hangos budai diákéletnek s a környék ismét elcsöndesedett. Miután az egyetemet Pestre helyezték át, a volt iskolaépületet 1784-ben átvette a kincstár s helyet adott benne a tárnokmesternek, a kamara elnökének. A szabadságharcz után a cs. kir. pénzügyi hatóságoknak, 1867 óta a pénzügyministeriumnak volt székhelye s ekkor «Elnöki épület»-nek hivták. (3. kép.) A mellette levő saroképületet is megvette a kincstár Majláth Györgynétől, az országbiró özvegyétől. Ezt az épületet (Országház-utcza 1., Szt.-Háromság-tér 6. sz.) egykoron, 1688-ban, a pozsonyi káptalan szerezte meg, de harminczöt év mulva túladott rajta.

Röviden szólnom kell még a többi ujabbkori ház sorsáról, a melyek helyét most az uj palota foglalja el.

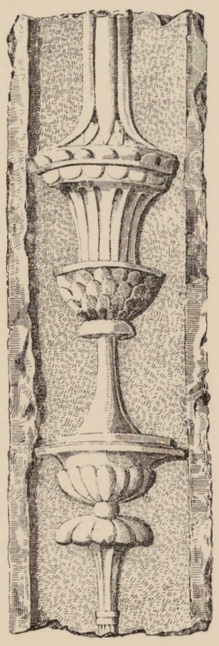
Az Országház-utcza 3. sz. Hitschenbacher Bódogé volt, tőle 1778-ban vette meg Buda városa a plébánia czéljaira. Kapuzárókövét, amely 1741-ről van keltezve, a pénzügyministerium épületének I. udvarába falaztattam. A XV. századból való kapualját a 10. kép mutatja.

Ugyanannak az utczának 5. sz. háza 1717-ben Schlögel György üvegesmesteré; a 7. sz. 1714-ben Hueber György tulajdonába megy át. A 9. sz. 1734-ben Hoffmann Ignácz tanácsos vette meg. A 11. számunak 1784-ben Szlávy Pál hétszemélynök a gazdája. Udvarát, amely a XV-ik századból maradt ránk, a 12. kép mutatja. A 13. számu épületben egy ideig (1850-től

www.terc.hu

1872-ig) a műegyetem kapott otthont. A 15. számut 1752-ben megveszi Jalits Mátyás. A 17-es sarokház 1711-ben Glöckner György szappanosé. A Fortuna-utcza 2. sz. épületet 1850-ben Jalits Ferencz örökölte. Nem nagyérdekü adatok, de a teljesség okáért ide jegyeztem ezeket is.

Mindössze ennyit tudunk az uj palota telkének s környékének régi épitészeti képéről. Maga a föld, amelybe a palota alapjai mélyednek, nem fukarkodott régészeti érdekü emlékekben sem. A talaj valósággal bányája volt az archeologiai leleteknek. Fegyver, szerszám, csontdarab (köztük sok tevecsont, mint a török uralom emléke), pompásan irizáló üvegcserép, régi pénz fölös számban került elő az alapok ásásakor. Igazán érdekes tárgy azonban nem jutott napfényre. A kincskeresők ugy látszik már előbb is szorgalmasan átkutatták ezt a helyet.

5. kép.

Még itt, a föld alatt, sem hiányoznak az emberi tevékenységnek régi nyomai. A talaj sziklaüregeit pinczének, raktárnak, bizonyára menedékhelynek is használták. Az Országház-utcza 15. számu házának lebontásakor középkori kovácsmühelynek jutottunk nyomaira. A mühely boltozata harmadfél méternyire feküdt a talaj mostani szintje alatt. Benne rozsdamarta, félig megmunkált vasdarabok közt pengék, buzogányok, kopjavégek hevertek. Az egyik üregben megpörkölt gabona maradványait találták, egy másikban egy csomó szőrből csavart kötelet. A legfurcsább leletre a Fortuna-köz és Országház-utcza sarkán bukkantak a munkások. Mintegy tiz méternyire a gyalogjáró szintje alatt álló ember és ló csontvázát találták. Miként juthattak ebbe a szük üregbe, teljességgel érthetetlen.

Ennyit az uj palota környékének multjáról. Most, hogy az épület immár áll, vessünk egy pillantást e környék jövendő kialakulására is.

Kétségtelen, hogy sem a tér, sem a beléje torkoló utczák a jövőben nem fogják megtarthatni mostani kiképzésüket. Magának az uj palotának telke is szabályoztatott s ennek eredeti, 10.303·2 m² terjedelme 7.965·64 m²-re kisebbedett. Ez azonban a szabályozási müveletnek csak csekély s a legszükségesebbre szoritkozó része volt. Hogy a templom és az uj palota környezete harmónikus képet adjon, ahhoz felette szükséges volna a szabályozás erélyes kiterjesztése. Mindenekelőtt le kellene bontani a régi kincstári épületet, amely a Pázmány-utcza és a Halászbástya közt áll. Ezzel nemcsak a templomot szabaditanók meg ennek az ormótlan épületnek nagy tömegétől, hanem láthatóvá válnék az uj pénzügyministerium palotája a Dunapart felől is. A tér és a közelében levő utczák ezenkivül még kisebb-nagyobb korrekturákra szorulnak, amelyek révén e történeti és épitészeti fontosságu tér multjához méltó képet mutatna.

6. kép.

IV.

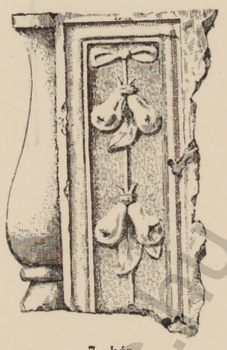
Az uj palota épitészeti tagjai szervesen nőnek ki az alaprajzból. S az alaprajz megoldásánál, mint emlitettem, döntő volt a czellarendszer, amely a kitüzött czélnak teljesen megfelel. Ezenkivül az alaprajz tervelésénél természetesen szem előtt kellett tartanom a telek fekvését is.

Kétségtelen, hogy a Szt.-Háromság-térnek aestetikai súlypontja a koronázó templomra esik. Ez ad a térnek jelleget, ez teszi fontossá. A pénzügyministeri palota fogadó- és disztermeinek tehát a telek azon részére kellett kerülniök, amely a tér felé esik. Igy lehetett a tér felé eső részt monumentálisan kiképezni.

Azok a hivatalos helyiségek, amelyek kisebbszerü beosztást igényelnek, a telek oldalsó és hátsó részeire helyeztettek.

A nagyszámu hivatalos helyiség elosztásánál a gyakorlati élet szavára hallgattam. Mindazokat a hivatalokat, amelyeket a közönség sürün keres fel, a kényelem okáért az alsóbb emeleteken helyeztem el, még pedig lehetőleg a kapuk közelében. Egy akkora forgalmu intézménynél, mint amilyen a pénzügyministerium, szükségesnek mutatkozott ezt a forgalmat megosztani, decentralizálni: ezt a czélt számos bejáró és lépcső szolgálja. A Szt.-Háromság-tér oldalán 3, az Országház-utczán 3 (XIII. műlap), a többi homlokzaton egy-egy bejárót nyitottam, hármuk egyuttal széles behajtó is (4., 17., 23. kép).

Az egyes emeletsorokat a diszlépcsőn kivül 4 fő- és 2 melléklépcső (9. kép) köti össze egymással. Három személy-, egy személy- és teherfelvonó gyorsitja a közlekedést. Magukon az egyes emeleteken széles, világos, fütött előtermek és folyosók vezetnek a helyiségekhez, egy részük váróhelyül szolgál a közönségnek. Hogy minden udvari helyiség teljesen világos és jól szellőztethető legyen: nyolcz kisebb-nagyobb udvart hasitottam ki. Ezek legnagyobbika 1.200 m²-nél nagyobb területü s gyepesitve-fásitva van (X., XI. műlap).

7. kép.

A földszint és emeletek alaprajzának ezek a főelvei. A föld szintje alatt aránylag kicsiny pinczét helyeztem el (II. műlap), a Fortuna-utcza és a Szt.-Háromság-tér felé, amely kizárólag a fütőanyag elraktározására szolgál. A Szt.-Háromság-tér felé eső, mélyitett pinczéből alagut vezet a kazánházba, amely az épület közepén áll: ezen az uton kis kocsikon szállitják a fütőanyagot a kazánokhoz.

A talaj lejtőségét kihasználva, a gyalogjáróval egy szinten fekszik az alagsor legnagyobb része (III. műlap). Az alagsorban van a portások, a gépész, a fütők lakása, a könyomda s a raktárak.

A hivatalos helyiségek három nagy csoportba oszthatók jellegük szerint. Az egyik azok csoportja, amelyeket legsürübben keres fel a közönség, az iktató, értesitő, kiadóhivatalok, számvevőségek egy része stb. Hogy ezekhez könnyen s kényelmesen juthasson a közönség, valamennyi a földszinten kapott helyet (IV. műlap).

A másik csoportban a belső hivatalos munka bonyolittatik le. E helyiségek az I., II. és III. emeleten helyeztettek el. E csoportban fontos szerepe van az irattárnak (IX. műlap), mely külön szárnyban foglalja el az épület közepét. Kilencz emeletre van osztva. Ezek mindegyike 2·90 méter magas. Külön lépcsője, személy- és teherfelvonója van. Az irattár oly beosztásu, hogy minden emeletsorról könnyen megközelithető és minden fő- és ügyosztály a maga közelében találja az irattárnak neki megfelelő részét. Mi több, a lépcső czélszerü elhelyezése folytán lehetővé vált, hogy az irattár minden egyes emeletét el lehet zárni, ami fontos az adminisztrácziő szempontjából. Két udvar látja el bőséges világitással e fontos részt. Teljesen tüzbiztos, mert kizárólag vasból és betonból készült. Az iratokat tartó állványok szegletvasból vannak szerkesztve, amelyek egyuttal a födémeket is hordják, ugy hogy a szerkezetnek tekintélyes súlya egyenletesen oszlik el a talajon. A rakodó-felület 5.200 m². Hatalmas viztartó nyugszik az irattári lépcső felett, amelyet a kazánház automatikus szivattyuja lát el vizzel olyankor, amikor az épület felső soraiba a fővárosi vizvezeték nyomás-csökkenésekor kevés viz jutna.

8. kép.

A helyiségek harmadik s leggazdagabb csoportja végre a ministeri s államtitkári fogadó-, dolgozó- s reprezentácziós termekből és szobákból áll. Ezek a Szt.-Háromság-tér oldalán kaptak helyet. Bejárójuk is ide nyilik.

A térről mindenekelőtt árkádos aláhajtóba, onnan széles előcsarnokba (13. kép) és 360 m² területü csarnokba jutunk (XII. műlap). Tizenhat oszlop tartja csillagboltozatu födémét. Ennek a főbejárónak középső tengelyében fekszik a fölépcső, öt méter széles karral; ezen sokszögü apszissal lezárt pihenőhöz jutunk (XIII. műlap), ahonnan jobbra is, balra is egy-egy 4 méter széles lépcsőkar visz az emeletre. Rendeltetéséhez

www.terc.hu

hiven a lépcsőház és maga a lépcső gazdag diszü és monumentális kiképzésü: az apszis ablakmélyedéseit pirogránit padok töltik ki, ezek felett diszes ivezet nyulik ablaktól ablakig, hatalmas márvány lámpatartók emelkednek az apszis nyilásánál, annak közepét pedig Ő Felsége ülő szobra fogja disziteni. A ruhatár a fölépcső alatt kapott helyet. A csarnokból két lépcsőkar vezet a földszinti hivatalokhoz.

Maga a fölépcsőház jelentékeny kiterjedésü: 8 méter széles, 36 méter hosszu (XIV. műlap), tartókon nyugvó pillérkötegek hét mezőre osztják boltozott mennyezetét, ezek közül a középső mező 14 méter magas. A boltozatok csillagalakuak, amelyek üvegfestésü felülvilágitó rózsákkal záruinak. Nagy súlyt helyeztem a lépcsőház világosságára: pazar fényt juttat ide a fölépcsőházon elhelyezett 4 függőmérműves ablak, az apszis 8 ablaka, és 4 mérművel diszitett rózsája.

A fölépcsőházból hatalmas ivsoron át jutunk a nagyméretü előterembe: ide nyilnak a minister és államtitkár várószobái, a fogadó- és tanácskozó-terem. S ezzel eljutottunk az első emelet közepére a Szt.-Háromság-tér felé eső részen (V. műlap). Itt kapott helyet két emeleten átnyuló magassággal a nagy fogadó-terem, azután mellette a minister váró-, fogadó- és dolgozótermei; mindezek kapcsolatosak az államtitkár fogadó- és dolgozótermeivel. Mindjárt a minister termei mellett van az elnöki osztály és elnöki iroda. Ennek s a második emeletnek többi részét czellarendszerben a fő- és ügyosztályok helyiségei foglalják el (VI. műlap).

9. kép.

A harmadik emeletre (VII. műlap) jutott néhány ügyosztály, azután nagy termekben a számvevőségek és a gondnoki lakás. A harmadik emelet felett 400 m² területü könyvtár és olvasóterem kapott helyet (VIII. műlap). Az igy megoldott alaprajzból és térelosztásból nőtt ki a palota művészi kiképzése.

V.

Azzal, hogy a pénzügyministerium palotája oly közeli szomszédságba került a koronázó főtemplommal, eldőlt a palota épitészeti stilusának kérdése is. Az kinálkozott feladatul, hogy munkámmal harmonikus képet teremtsek e téren. A kicsiny Szt.-Háromság-téren lehetetlennek tartottam az egységes hatás feláldozása nélkül más, mint gotikus formák alkalmazását. A homlokzat diszét a középső kiszökellésen fejtettem ki, nehogy a templom hatását nyugtalan tömegek zavarják. Kerülnöm kellett minden oly formát, amely egyházi épitkezésre emlékeztetne. Mellőznöm kellett minden olyan megoldást, amely a helyiségek jó megvilágitását akadályozná. Midőn mindezt latra vetettem, önként kinálkoztak a gotika azon korszakának formái, amelyek legközelebb állanak a mai esztetikai és gyakorlati igényekhez, monumentális hatás kifejtését megengedik s modern és nemzeti irányban fejleszthetők.

A mütörténelem bizonyitja, hogy uj stilusok alkotása sok évtized, sőt évszázadok munkájának eredménye. Művésznemzedékek ernyedetlen fáradozása kell ahhoz, hogy uj formanyelv jöjjön létre, hogy a sikok diszitésére szolgáló kezdetleges diszitmény a monumentális művészet magaslatára emelkedjék. Ha nehéz is, de nyitva az ut az uj művészethez a régin át.

Minden művésznek, aki nemcsak a régi hagyomány agyontaposott utján kiván haladni, becsvágya lesz a stilus fejlesztése. Még pedig oly irányban, hogy a szükségletekkel számot vetve, uj és lehetőleg nemzeti szellemben fejezze ki lelke sugallatát.

Szigoru és egyszerü alapformákból indulva ki, le akartam rázni a sablón békóit s minden részletnél az volt a főtörekvésem, hogy hazám formáinak galyát a régi stilus fájába oltva, azon uj hajtást fakasszak.

Az aránylag szükre szabott költségek nem engedték meg a művészi disz oly gazdag kifejtését, mint amilyent a kései gotika kiván. Inkább a tömegek csoportositásával és a körvonalak festőiségével iparkodtam hatni. A tér felé néző homlokzatra helyeztem e tekintetben a fősulyt: a fogadó- és tanácstermek hatalmas emeletmagassága, a magas földszint és nagyméretü kapuzatok alkalmasak voltak a monumentális jelleg kifejezésére.

Vessünk mindenekelőtt egy tekintetet a főhomlokzat kiképzésére.

Ez végig kővel van burkolva s minden tagozata erőteljes és komoly jellegü.

A dusan tagozott trachit-talapzat felett (XV. műlap) magas és erősen kidomboritott koczkaépitmény emelkedik a földszint padlómagasságától egész az épületet körülfutó övpárkányig. A földszint, mivelhogy alárendelt jellegü, csupán egyszerü ives ablakokat kapott. A súly az emeletek architekturájára esik: ez a dekorativ hatás hordozója. Hogy az első emelet ablakainak hatalmas méreteit tagozzam s hogy azokat gyakorlati használatra alkalmasakká tegyem: belső nyilásaikat kőoszlopokkal és két-két vállpárkánnyal osztottam meg. A párkányok a stilusnak megfelelően csekély kiugrással birnak, de tagozatuk erélyes, árnyékhatásuk dekorativ.

Az épület legjellegzetesebb része a főhomlokzat közepe: erőteljes kiszökelléssel, tornyokkal emeltem ezt ki. (XVI. műlap.)

Három hatalmas ivezet hordja az emeletsort. Ezeknek dusan tagozott pilléreiből fejlődik a nyilt erkélyt tartó csillagboltozat bordázata. Két oldalt egy-egy torony pilonszerü tömegével zárja le a középrészt. A középrizalit monumentálisan

www.terc.hu

kiképezett 9·20 méter magas első emeletébe három nagy ablak juttat világosságot, mind a hármat kőoszlopok és gazdag kőmérőművek diszitik. Az ablakok felett merészen ivelt szemöldökpárkány emelkedik, amelyet növénymotivumok és emberi fejekből combinált keresztvirág tetőz.

Az emeletet erősen tagozott könyök-párkány zárja le, amelyen egy fedett erkély kettős oszlopai nyugosznak. A rizalit középső részét dús arkádszerű pártázat koronázza, amely az egész főhomlokzat középső kiszökellését végigfutja s a két tornyot összeköti. Hasonló szerep jutott a II-ik emelet feletti áttört mivü mellvédnek is, mely a kővel boritott épületrészt övezi körül. A tornyok négyszegletes alaprajzból fejlődnek. Az I. emeleti rózsadiszes ablakok felett levő falfelületeket angyalok tartotta országczimer disziti. E falfelületeket áttört mivü orom koronázza, mely harmonikusan illeszkedik a pártázat méretéhez.

Az a körülmény, hogy a főhomlokzat épen a Szt.-Háromságtérre tekint, megengedte, hogy a két kiszökellő torony között diszpáholyszerü erkélyt helyezzek el. Ez loggiaszerü, boltozott.

A harmadik emeleten a tornyok nyolczszögletes alaprajzzal külön válnak a homlokzat fal tömegétől. A nyugodt felületek ezen a szinten élénkülnek. A toronysarkokat itt sodrott oszlopkötegek erősitik, amelyeken allegorikus félalakok kaptak helyet. Közöttük finoman ivelt ormok emelkednek, amelyekben az országczimeréből alkotott diszes, mérőműves ablakokat helyeztem el. Ezt a dekorativ ékességü részt ismét sima felület váltja fel, amelyet gazdagon tagozott bordák szegélyeznek.

Az áttört toronysisak mérőművei az övpárkány felett fejlődnek. A krabbák itt levélcsomókkal diszitett bordás csúcsban futnak össze s együttesen tartanak vörösrézből trébelt lándzsás alakokat. Azt a falrészt, amely a kiszökellő tornyok közt foglal helyet s mely a homlokzat szinen van felvezetve, áttört pártával koronáztam, melynek tagozatai mögül átlátszik a szines majolikafödél.

Bár az oldalhomlokzatok egyszerübbek, megoldásuk mégsem volt könnyü. Először is számolnom kellett nagy hosszukkal s a környező utczák szük méreteivel. Azután tekintettel kellett lennem ezeknek az utczáknak tört vonalaira, amelyeket mindenképpen kihasználtam a tervezésnél (XVII. műlap). Végre szervesen össze kellett kapcsolnom a kétemeletes, kővel burkolt főhomlokzatot a háromemeletes vakolt oldalhomlokzatokkal.

Számolva ezekkel a szempontokkal, mindenekelőtt azon voltam, hogy az oldalhomlokzatokon világosan meglássék, hogy minő a helyiségek belső beosztása és rendeltetése. A két- és háromemeletes épületrészek összekapcsolását ugy oldottam meg, hogy a Pázmány-utcza felé (XVIII. műlap és 14. kép) fedett loggiát, az Országház-utcza felé (XIX. műlap) nyilt erkélyt helyeztem. Ezek adják meg a kétféle szinten kiképzett homlokzatok szerves kapcsát.

Nem csekély mértékben emeli a homlokzatok hatását a kapuk monumentális megoldása és diszes alakitása. Végül a homlokzatot koronázó fedeleket is felhasználtam az együttes hatás fokozására: a fedél héjazat egy részét áttetsző mázzal majolizált szines cserépből készittettem. Gondom volt arra is, hogy az oromrácsok, kő- és fémcsucsok végződései változatosak és művésziek legyenek.

Számot kell még adnom az egyes diszitő elemekről is.

Midőn a kiképzésnél történeti stilust vettem alapul, az volt a főtörekvésem, hogy ennek magyar jelleget kölcsönözzek. Magyar érzést akartam kifejezni a bordák, ivezetek, mérőművek vonalvezetésében, az ornamentikában, a növény- és vonaldisz formálásánál. Gondom volt rá, hogy a diszitő-motivumok összefüggésben legyenek a pénzügyi administracczióval. Felhasználtam tehát az ország czimerének babér- és cserlombját, a szőllőt, dohányt, gabonát, komlót, a kulcsot tartó kezet, a bányászok keresztbe rakott kalapácsát, a pergamenlapot. Ezeket a motivumokat ugy formáltam diszszé, hogy finom vonásokban hangsulyoztam az épület rendeltetését.

Számolnom kellett a takarékosság szempontjával is és ezért figurális diszt csak itt-ott használhattam. Ide tartozik a behajtó ivezetét tartó négy plasztikus arczképfejjel diszitett hordkő, a tornyok oldalát diszitő félalakok, amelyek a tudományt, honvédelmet, jogot és kereskedelmet jelképezik, végre ide tartozik az a két, rézből trébelt vitéz is, amelyek a tornyokat koronázzák.

Midőn azután a belső diszités megoldására került a sor, egyéb körülményekkel is kellett számolnom.

Az ilyen hivatalos épület helyiségei komoly és egyszerü diszt kivánnak. A gotikus stilus viszont megköveteli azt is, hogy a diszitmény a szerkezetből nőjjön ki. Végül pedig a minister azt kivánta, hogy az épület diszesebb részeiben hely hagyassék festmények és szobrok elhelyezésére is, amelyeket majd idővel fognak beszerezni. Ez okból a fősúlyt a csarnokok, lépcsők és termek térhatására helyeztem. A főlépcsőház és a termek diszitésénél eleve számolnom kellett azzal, hogy ezek a helyiségek még csak ezután fogják megkapni művészi diszük kiegészitőit. Helyet hagytam tehát a falakon és mennyezeteken képek és domborművek számára. A falak mentén és az ivezetekben könnyen és kedvezően lehet majd felállitani a szobormüvek egész sorát.

Bőven felhasználhattam diszitő czélokra a boltozatok különféle válfajait. A folyosókat donga- és keresztboltozatok, a bejárókat, csarnokokat, (19., 20. kép) lépcsőházakat háló- és csillagboltozatok ivelik át.

A legdiszesebb belső kiképzés természetesen a Szt.-Háromságtérre szolgáló résznek jutott. Legyen szabad ezeket néhány szóval kiemelnem.

Sárga márványból és majolizált zöldesszürke talapzatból emelkedik ki a középső nagy fogadóterem és loggia (XX. és XXI. műlap) falainak könnyü ivezete. Bordái a mennyezet boltozatáig emelkednek, amelyet gazdagon tagozott hálóval vonnak be. A bordák keresztezését mennyezetlámpák kapocsszerüen övezik át. A bordák egy részét hordó baldachinokból pedig bronzból és üvegből művészieson kombinált világitó füzérek lógnak alá.

Az ablakokat üvegfestmények, a hosszanti falakat két kőkandalló diszitendik.

A szomszédos ministeri váróterem (XXII. műlap) falait 4 méter magasságig tölgyfaburkolat födi, ebbe illeszkednek a camerae-praesesek történeti érdekü arczképei. Harmonikusan füződnek egybe a szürke bársonnyal bevont falak a gerendás mennyezettel.

Tölgy- és kőrisfa-talapzat disziti az audienczias termet (XXIII. műlap) harmadfél méter magasságig. Mennyezete legyezőboltozat. Butora a terem jellegéhez illően komoly és diszes. Jelentékeny dekorativ hatást kelt itt a 7 méter magas fakandalló a király domborművü arczképével, amelyet Gönczy művész keze faragott márványba.

Diszesen tagolt kaszettás mennyezetet kaptak a kisebb fogadó- (XXIV. műlap) és dolgozó-termek. Az Országház-utcza felé eső tanácstermet (XXV. műlap) hármas dongaboltozat fedi, falainak ékessége gazdag festés és magas tölgyfatalapzat. Komoly jellegü tölgyfakandallója, melybe királyunk fiatalkori képe van foglalva, harmonikusan illik a sötét szinekben tartott butorzathoz.

Az összes helyiségek festésénél és fával való burkolásánál a szineket ugy válogattam meg, a kompozicziót ugy formáltam, hogy a benyomás, amelyet keltenek, ha nem is pompás, de mindenesetre összhangzó legyen.

VI.

1900. deczember hó utolsó napján fogadta el a minister a palota terveit s épitési bizottságot küldött ki, amely Graenzenstein Béla államtitkár elnöklésével és fáradhatatlan közreműködésével vezette az épitkezés ügyeit.

A munkák kivitelét árlejtés utján biztositották. A határidő aránylag rövid volt: nagy erővel kellett tehát munkához fogni. 1901. október 10-én tette meg az épitési bizottság elnöke az első kapavágást.

Már az alapozás temérdek nehézséggel járt. A talaj a meglepetések egész sorát rejtette magában. Nagyobbára «budai márga» itt az anyag, ezt vékonyabb-vastagabb réteggel édesvizi mészkő boritja, amely tömérdek üreget rejt magában. Ezeket az üregeket évszázadokon át pinczének, búvóhelynek használták. Sőt egyes helyeken mesterségesen ki is bővitették, össze is kötötték folyosókkal, alagutakkal, sziklába vésett lépcsőkkel. Néhol két-három sorban feküdtek egymáson az ilyen galeriák. Másutt az alapásó munkások kutakra, pöczegödörre, régi, málló falakra bukkantak. Egyes sziklatömböket erősen kikezdte a nedvesség, másutt a talaj hirtelenül süppedékessé vált. Óvatosságból számos talajfúrással kellett kikémlelni a talajt.

Az alapozási munkáknál még rendkivüli óvatosságot igényelt az egyetemi nyomda épületének kimélése. Ez a telektömbbe

www.terc.hu

nyulik s évszázados falai részben repedezettek, némely helyt még alapjuk sincs. Nagy óvatosságot kivánt a munka ezeknek tövében.

1901. telén serényen folyt az alapozás és betonozás munkája. Hogy télen át is folytathassuk a munkát, bódékat építettünk, amelyeket gőzkazánokkal fűtöttünk s a beton meleg vizzel készült.

Igy történhetett meg, hogy a minister már 1902. április 15-én letehette az alapkövet a Szt.-Háromság-tér és a Pázmány-utcza sarkán.

A későbbi munkákat a vis major mindenféle fajtája hátráltatta. Sztrájkok, bojkott, munkazárlat okozott hetekre, sőt hónapokra terjedő késedelmet. Végeredményben mégis idejekorán készült el a palota. Rövid építéstörténetét a következő kronológiai adatokkal világithatom meg:

A falazási munka 1901. november hó 20-án kezdődött, a falegyent a Fortuna-köz felé eső részen 1902. julius 15-én értük el. Az 1902—1903. évi téli hónapokban oly felosztással folyt a munka, hogy a hivatalos helyiségek egy részét még a kitüzött határidő előtt, 1903. julius havában átadhattuk rendeltetésének. 1903. őszén az összes helyiségekbe bevonulhattak a hivatalok, csak a Szt.-Háromság-tér felé eső részén folyt tovább a munka. 1903. végén ezek is tető alá kerültek, ekkor helyezte el a minister a befejezésre vonatkozó okmányokat a toronytetőző rézszobrok egyikébe. 1904. év végén készen állt a palota.

Nem mulaszthatom el, hogy röviden ne jellemezzem az egyes munkanemeket is, annál is inkább, mert azok kivitele sokféle nehézséggel járt. Mindjárt itt meg kell jegyeznem, hogy kizárólag hazai anyagot használtam és kizárólag hazai munkaerőket kellett igénybe vennem. Sajnosan tapasztaltam, hogy az épület stilusa a legtöbb iparos és vállalkozó előtt ismeretlen volt, ami viszont nem is lehet másként, mert fővárosunknak a koronázó főtemplomon kivül nincs egyetlen kései gótikus épülete sem. Muzeumaink is nagyon szegények e korszak müipari tárgyaiban. A legkisebb részletet is aprólékos gonddal kellett tehát megrajzolni s erősen szemmel kellett tartani munkaközben. Ezekkel a bajokkal majdnem minden munkanemnél meg kellett küzdeni.

10. kép.

Egyes munkák valósággal különleges megoldást kivántak. Nagy mértékben áll ez az alapozási munkákról, amelyeknél lépten-nyomon nem sejtett nehézségeket okozott a talaj. Némi fogalmat nyujt ezekről a munkálatokról az I. és IX. műlap, mely metszetrajz bemutatja az alapozási módot.

A munka menete az volt, hogy elsősorban próbafurásokat kellett végezni, oly mennyiségben, hogy számuk megüti a 390-et. Csak oly talaj mutatkozott megbizhatónak, amely legalább 2 méternyi vastag egyenletes kemény réteget képviselt. Sok üreget betonnal kellett kitölteni, másutt betonból pilléreket emeltettem az üregekben, e pillérek közé feszitett ivek hordják aztán a falat. Olyan eset is volt, hogy két üreg feküdt egymás fölött: ezeknek elválasztó falát hatalmas pillérrel kellett alátámasztani, hogy a nagy súly az alsó talajrétegen nyugodjék. Hogy a falak egyenletesen ülepedjenek, a mélyebb gödrökben vastag betonrétegre került a fal. E rétegeket, ahol kellett, beléjük ágyalt hengerelt vastartókkal erősitettem meg. A kazánház és az irattár alapfalainak kereszteződésénél állott elő a legtöbb nehézség, a levert czölöpök itt még 18 méter mélységben is sárban s iszapban állottak (IX. műlap). A megoldás rendszere itt a következő volt: a czölöpökre gerendázat, erre széles száraz falazás került. A falat másfél méter vastag betonréteg födi, amelybe 50 mmes négyszögvasakból való hálót feszitettünk. Ennek másfél méter hosszu kulcsai a sziklára épitett szomszéd falba kapaszkodnak, s e fal nyomása által merevittettnek.

A pinczeterven (I. és II. műlap) látható légcsatornákat, ahol kellett, a sziklából vésettem ki, másutt anyaguk beton.

Maga a föld alatt végzett munka a nehézségek egész sorát rejtette magában. A stilus szokatlan volta és a sokféle anyag viszont megnehezitette azoknak az iparosoknak munkáját, akik a művészi kiképzés és disz kivitelével foglalkoztak.

Igy a kőfaragó munka a legkülönfélébb hazai köveket kapta anyagul. A homlokzat talapzata számára dévai szürke trachitot és almási fehér mészkövet, a főhomlokzaton besztercze-bányai, a felső homlokzatfelületek számára biai követ dolgoztak fel. Mindazok a darabok, amelyeknek fagyállóknak kell lenniök, kemény mészkőből készültek; ilyenek a fedőlapok, a főpárkányok, könyöklők, vizvezetők, torony-bordák és krabbák. Erdélyi bács-dorogi finom szemcsés homokkövet használtam a lépcsőházakban, predeti márványból és homokkőből valók a lépcsőfokok. A fölépcső 4—5 méteres fokai és könyöklői s a két kandeláber oraviczai, illetve ruszkiczai fehér márványból készültek. Ugyanezzel az anyaggal burkoltattam a csarnok nyolcz vasból szegecselt oszlopát. Végül kaprioriai sárga és rózsaszin márvány az anyaga az emeleti galeria könyöklőjének, a csarnoknak és előteremnek, a fölépcsőház és nagy terem burkolatának. A dolgozó terem kandallója is ebből való.

A fedémek részben téglaboltozatuak, legnagyobb részt azonban konkrét vasbeton szerkezetüek, ehhez erősitettem a termek és lépcsőházak rabitz-boltozatait is.

A fedélszerkezet általában fából való. Csak a könyvtár fölötti rész főszaruzata vasszerkezetü, az irattáré pedig vasfedél, hullámbádoggal van boritva.

Számot vetve a költségelőirányzattal, egyszerüre szabtam az asztalos- és vele kapcsolatos lakatos-munkát. De a kivitel itt is rendkivül gondos. Legyen szabad például az első emeleti termek diófa- és tölgyajtóinak és a kiválóan sikerült falboritásokra utalnom.

Bő szerep jutott a lakatos-diszmunkának. A lépcsőkorlátokon és sok ablakrácson kivül nem csekély feladat volt a három főkapu vasműve, amelyet iparosaink régi mesterekre emlékeztető ügyességgel oldottak meg (11-ik kép).

Általában takarékoskodni kellett a szobrászmunkával. Egy része kőből, másika pirogranitból való, a belsőségeké legnagyobbrészt gipszből készült. Több helyen alkalom nyilt érdekes szinü majolizált pirogranit alkalmazására; igy a fölépcsőház abroszában s a nagy terem alapzatánál.

Márvány mozaik-lapokból állitottam össze a kőpadolást. Ezeknek a műveknek rajza, disze harmonikusan vegyül össze az épület egyéb részeinek stilusával.

Bő alkalmam volt régi magyar diszitő motivumok felhasználására a szobafestő munkájánál. Számba vettem azt, hogy az ornamentális festői diszt idők multán művészi festmények fogják a mennyezeteken és oldalfalakon kiegésziteni: ezek számára bőséges helyet tartottam fönn.

Felette körültekintő megoldást igényelhet a fütés kérdése. A fütendő helyiségek köbtartalma igen nagy, mintegy 16.000 m^3; tekintetbe kellett vennem azt is, hogy az épület emelkedett helyen s minden oldalán szabadon áll. Vegyük még hozzá, hogy a berendezésnek és üzemnek takarékosnak, a szabályozásnak könnyünek kell lennie s megkaptuk azokat a főszempontokat, amelyek e kérdés megoldásánál vezettek. Azon voltam, hogy az épület egyes részei külön-külön legyenek fütheték s hogy szükség adtán egyes üzemeket ki lehessen kapcsolni. Ennek a czélnak elérésére többféle fütési rendszert használtam. Alacsony nyomásu melegviz-fütésre rendeztem be a minister hivatalos helyiségeit. Gőzlégfütést használtam friss levegő hozzávezetésével a fogadó-, tanács- és előteremben, a disz lépcsőházban és a könyvtárban. Czirkulácziós gőz-légfütés melegiti a folyosókat, a lépcsőházakat és az irattárt. A többi helyiség radiatort kapott alacsony nyomásu gőzfütéssel.

A czirkulácziós légfütés rendszerénél a levegő a falban kihagyott csatornákon át jut a fütendő helyiségből a nagy

légcsatornákhoz, amely az alagsor padlója alatt kapott helyet (II. és III. műlap), innen kerül a levegő a fütőkamrába, ahol bordás fütőtestek fölmelegitik, mire automatikusan a kiömlő-nyilásokhoz áramlik.

A gőzt, amely az egész üzemhez szükséges, hat alacsony nyomásu kazán szolgáltatja, amelyek felülete együttvéve 330 m². Ezek egy telepen, mely az épület közepén van, lettek központositva.

Minden helyiség villamos világitásra van berendezve. Gondom volt rá, hogy a világitó-testek (15., 16., 18., 21., 22. kép) szervesen illeszkedjenek a helyiségek diszitő elemei közé s azoknak mintegy kiegészitő részeivé váljanak. Kivitelük művészi és hazai műiparunknak becsületére válnak.

Végül néhány statisztikai adattal egészitem ki ezt a rövid ismertetést:

Az épitkezési telek	7.965 m²
A beépitett telek	6.209 „
Udvarok	1.662 „
A beépitett köbtartalom	161.396 m³
A termek száma	42
A szobák száma	269

A költségeket illetőleg, azok megállapitása a felülvizsgálat befejezése után a következő:

	Korona
Illetékek és szabályozási költségek	38.000·—
Épitési telek	1,083.117·02
Művezetés és felülvizsgálat	180.778·78

A. Épitési munkák:

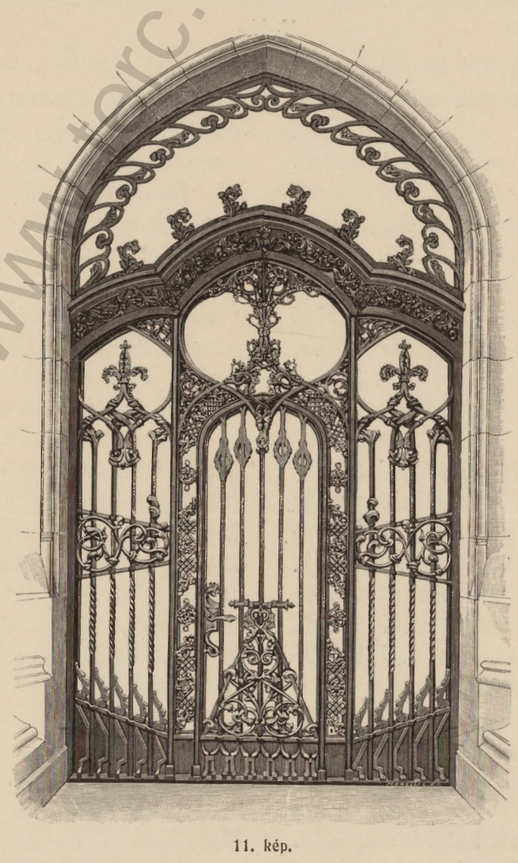
	Korona
1. Föld-, kőműves- és elhelyezési munka	1,063.821·63
2. Rabitzmunka	70.514·86
3. Kőfaragómunka	411.667·71
4. Ácsmunka	41.937·05
5. Cserépfedőmunka	47.064·63
6. Bádogosmunka	40.699·28
7. Asztalosmunka	136.910·57
8. Lakatos- és sárgarézmunka	146.442·39
9. Üvegesmunka	71.518·79
10. Mázolómunka	19.633·41
11. Szobrászmunka	107.798·07
12. Központi fütés	178.439·27
13. Redőnyök	29.886·71
14. Falkárpitmunka	12.258·99
15. Festőmunka	23.446·30
16. Burkolati munka	25.210·54
17. Asphaltozómunka	14.671·61
18. Padozati munka	102.720·25
19. Kövezési munka	13.924·—
20. Vasmunka	384.100·46
21. Villamos jelző telefon	14.341·42
22. Villamvilágitás és bekapcsolás	37.846·36
23. Villámhárító	3.300·—
24. Felvonó	33.574·—
25. Vizvezeték és csatornázás	69.810·28
26. Gázberendezés és vizvezeték	1.087·44
27. Betonfedemék	109.331·36
28. Fütés	525·84
29. Kert	3.000·—
30. Irattár és berendezések	63.450·34
31. Vaslépcső	1.162·—
32. Talajfurás (Lefeber)	2.118·44
33. Parafakőmunka	1.974·92
Összesen	3,284.188·92

B. Berendezési munkák:

	Korona
34. Világitó testek	90.124·24
35. Telefon fülkék	1.340·18
36. Butor berendezés	51.693·72
37. Szoborművek	9.540·—
38. Szőnyegek	8.542·80
39. Gázkandallók	2.306·78
Összesen	163.547·72

Rendeltetésének átadva most már a közéletet szolgálja ez az uj palota is. Különleges czéljainak megfelel alaprajzi beosztása, középület-jellegét, fontosságát, művészeti szerepét kiképzésén tükröztettem vissza. Sok nehézséget kellett leküzdeni, mig a tervrajz a maga anyagából végső formáját felvette. Épitészeti czéljaimat e monografiában adtam elő: az elért eredményről beszámolnak az ide mellékelt képek.

A történelmi részre vonatkozó kutatásaimban dr. Csánki Dezső és Némethy Lajos urak voltak szivesek támogatni.

11. kép.

www.terc.hu

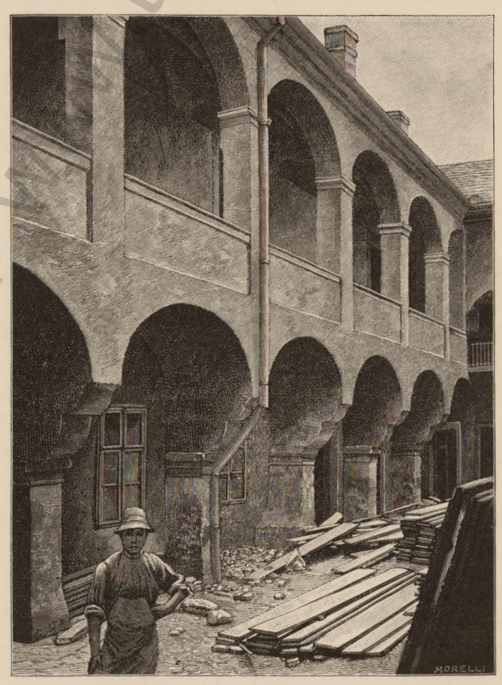
An vierzig Kunstblätter gelangen mit diesen Zeilen in die Hand des Lesers. Sie zeigen das innere und äussere Bild des neuesten öffentlichen Bauwerkes der Hauptstadt Budapest, präsentiren das Palais des königlich ungarischen Finanzministeriums, sowie dessen Konstruktionszeichnungen.

Das neue Palais ist aus Staatsmitteln erbaut: es musste daher ein Modus gefunden werden auch das grosse Publikum mit der baulichen Physiognomie des Werkes, mit den Problemen, die es gelöst hat, mit den Zielen, denen es dient, bekannt zu machen. Um ein klares Bild all dessen zu bieten, erschien es notwendig die Kunstblätter durch die hier folgende kurze Beschreibung zu erläutern, den Gang des Baues selbst zu schildern. Eine Reihe statistischer Daten gibt Auskunft über die Dimensionen der Arbeit und über Einzelheiten der Kosten.

Eine Fülle historischer Erinnerungen knüpft sich an den Baugrund, auf dem das neue Palais sich erhebt. Spaten und Spitzhaue förderten Ueberbleibsel an die Oberfläche, die weit zurück, an die Zeiten vor der Landnahme gemahnen. Schriftliche Denkmäler setzen uns in die Lage, auch die Geschichte dieses Platzes zu skizziren. Der Leser findet, chronologisch geordnet, auch eine Reihe bemerkenswerther, zum Teil erst jetzt aufgehellter Daten. Sie bilden gleichsam eine Brücke zwischen längst vergangenen Zeiten und allerjüngster Gegenwart.

I.

Wenn irgend ein öffentliches Gebäude, so hat sicherlich das neue Palais des Finanzministeriums seine Entstehung der brennenden Notwendigkeit zu verdanken. Dieses wichtige Portefeuille war eine gute Weile sozusagen obdachlos und in verschiedenen Gebäuden der Ofner Festung zu Gaste. Zur Zeit der Wiederherstellung unserer Verfassung finden wir es im grossen und kleinen Cameral- und im «Präsidial»-Gebäude. Schon damals hatte die Abwickelung des Geschäftsverkehrs mit allerlei Schwierigkeiten zu kämpfen. Mit dem Aufschwunge des modernen Ungarns wuchs urplötzlich die Zahl der Agenden: Handel, Industrie, Verkehr gewannen neues Leben, selbstverständlich vermehrte sich auch die Arbeit, und mit ihr die Zahl der Beamten des Finanzministeriums, das begreiflicherweise unter allen Portefeuilles am unmittelbarsten die erfreuliche Wandlung im Wirtschaftsleben zu verspüren bekam. Die alten Räume erwiesen sich als zu eng, in Privathäusern mussten Wohnungen gemiethet werden, und hier wurden alsdann einige Aemter mehr schlecht denn recht untergebracht.

12. kép.

Mit dieser Uebersiedelung schliesst jedoch die Odyssee des Finanzministeriums keineswegs ab. Einen Teil der ohnedies unzulänglichen Räume musste man verlassen, weil anlässlich der Restaurirung des nach der Heiligen Jungfrau benannten Krönungsdomes ein Teil der ärarischen Gebäuden in der Umgebung der Kirche abgetragen wurde. Abermals musste für einige Aemter Obdach gesucht werden. Und wieder war man genöthigt in Privathäusern Wohnungen zu belegen. Schliesslich gestaltete die Situation sich so fatal, dass das Ministerium in nicht weniger als sechs verschiedenen Häusern sich niedergelassen hatte. Unter solchen Umständen war die gründliche Erledigung mancher Angelegenheiten mit sehr unfreiwilligen kilometerlangen Spaziergängen verbunden.

Die Misèren wurden wiederholt von Seiten des Abgeordnetenhauses der Beachtung der Regierung empfohlen; mehr als einmal drängte man sie Vorschläge zur gründlichen Abhülfe des Uebels zu erstatten. Schon zur Zeit der ersten Ministerschaft Dr. Alexander Wekerles befasste sich die Regierung eindringlich mit dem Plane, diesen Missständen ein Ende zu bereiten. Damals tauchte das Projekt auf, ein neues Palais für das Finanzministerium auf dem Dreifaltigkeitsplatze, an der Stelle des alten Präsidiums und auf dem benachbarten Grunde zu errichten. Das neue Palais sollte durch Ueberbrückung der Gasse mit dem alten Cameralgebäude verbunden werden. Dieser Plan würde jedoch eine nur mangelhafte Lösung bedeutet haben; die Platzfrage wäre noch lange nicht der endgiltigen Erledigung zugeführt worden. Bei der Restaurirung des Krönungsdomes musste man die Umgebung der Kirche regeln und diese Regulirung war mit Abtragung solcher Amtsgebäude verbunden, die zu jener Zeit auch einen Teil des Finanzministeriums beherbergten. Wieder hätte man nach dem leidigen Auskunftsmittel greifen und in Privathäusern Wohnungen miethen müssen. Da konnte also nur eine gründliche Lösung helfen.

Vor acht Jahren entschloss sich Finanzminister Ladislaus v. Lukács zu einer solchen Lösung. Er wollte ein neues Palais für das Finanzministerium; umsomehr, als die Regierung gleichzeitig die Absicht hatte, dem mit trauriger Stagnation kämpfenden Baugewerbe Arbeit zuzuweisen. Unter dem Titel «Kosten des zur Unterbringung des neuen Finanzministeriums dienenden Gebäudes» stellte Ladislaus von Lukács mehrere Millionen Kronen in dem Investitions-Gesetzentwurf ein, welcher am 30. November 1900 vor das Abgeordnetenhaus gelangte. Dieser Gesetzentwurf erlangte am 27. Dezember 1900 Gesetzeskraft. Die finanziellen Grundlagen des neuen Palais waren hiedurch geschaffen.

Im Frühjahre 1902 wurden die Fundamente niedergelegt. Studien und zalreiche Pläne, die bei der gewissenhaften Konstruirung eines neuen Gebäudetypus nicht zu umgehen waren, nahmen die Zwischenzeit in Anspruch.

Und nun sei es mir gestattet, in Kürze zusammenzufassen, welchen Ansprüchen das neue Palais genügen sollte und welche Gesichtspunkte mich bei meinem Projekte leiteten.

www.terc.hu

II.

Im Sommer 1899 betraute mich Sr. Excellenz der Herr Finanzminister mit dem Studium der Eintheilung, der Placirung eines Finanzministerial-Palais und der mit dem Bau zusammenhängenden Fragen.

Die Aufgabe war die, mit Rücksicht auf die bedeutende Ausdehnung des Ministeriums eine Eintheilung zu treffen, die überall die leichteste und kürzeste Abwickelung des Geschäftsganges ermöglichen solle. Der Minister wünschte aus diesem Gesichtspunkte, es möge jeder Konceptsbeamte seine besondere Kanzlei erhalten. Diesem Wunsche entsprach das in Deutschland und England allgemein acceptirte sogenannte Zellensystem, bei welchem die Amtslokalitäten, mit wenigen Ausnahmen, vollständig von einander gesondert sind und die Kommunikation nur von den Korridoren aus ermöglicht ist. Dieses System sichert dem Beamten die Möglichkeit der denkbar ruhigsten Arbeit, den Parteien die grösstmögliche Bequemlichkeit.

Obzwar die Frage der Placirung unserer öffentlichen Aemter mich bereits seit Jahren beschäftigt hatte, machte der Umfang des Programms, die Frage der zweckmässigen Ausnützung des Raumes Vorarbeiten in grösstem Stile unerlässlich. Im Auftrage Sr. Excellenz war es mir gegönnt, die neuesten öffentlichen Amtsgebäude in Deutschland, Frankreich und England an Ort und Stelle zu studieren. Einen Teil dieser Reise legte ich als Begleiter Sr. Excellenz des Staatssekretärs Béla v. Graenzenstein zurück.

Ein anderes wichtiges Problem war die Auswahl des Bauplatzes für das neue Palais.

Die Finanzverwaltung liess sich hiebei von mehreren Gesichtspunkten leiten. In erster Linie wollte sie die ohnedies bedeutende Investition nicht noch dadurch steigern, dass das neue Gebäude auch der Centralstaatskasse und den mit ihr in Verbindung stehenden Buchhaltungen Raum geben solle. Dies würde wesentlich grössere Maasse für den Neubau erfordert haben. Andererseits jedoch schien es aus praktischen Gründen erwünscht, dass das neue Palais in der Nähe des alten erbaut werde, in dem die erwähnten Aemter sich befinden. Das Ministerium legte ferner Gewicht darauf, dass bei solch einer bedeutenden Investition die Festung, als einer der am langsamsten sich entwickelnden Bezirke der Hauptstadt, um ein Monumentalgebäude bereichert werde. Ueberdies sprachen auch historische und künstlerische Gründe für die gegenwärtige Placirung des Palais.

Der Krönungsdom, ein Bau von geschichtlichen und artistischem Wert, war mit bedeutenden Kosten restaurirt worden und bedurfte der Schaffung einer würdigen Umgebung. Der Platz, auf dem die Kirche sich erhebt, ist zwar klein, war jedoch in unserem nationalen Leben oft genug der Schauplatz wichtiger Ereignisse, und wird es wohl auch in der Zukunft noch sein. Nichts natürlicher also, als dass man diesem Platze entsprechenden künstlerischen Schmuck geben, ihn vor der Gefahr bewahren wollte, durch die Aufführung von Miethkasernen profanisirt zu werden. Das neue Palais des Finanzministeriums bot sich also sozusagen von selbst als zweckmässiges und artistisches Mittel, die Bedeutung dieses Platzes zu heben.

Nach reiflicher Erwägung all dieser Gesichtspunkte bestimmte die Regierung als Bauplatz für das neue Palais jenen Häuserkomplex, den der Szentháromság-Platz, die Pázmány-Gasse, die Fortuna-Gasse, die Fortuna-Gässchen und die Országház-Gasse begrenzen. Dieser Baugrund wurde zum Teil durch freihändigen Kauf, zum anderen Teil im Wege der Expropriation erworben.

Gegeben waren nunmehr drei praktische Elemente: der Baugrund, das System der Einteilung und die Summe der Baukosten.

Diese Elemente zu einem künstlerischen Ganzen zu verschmelzen, war die Aufgabe des Architekten. Nach geringfügiger Abänderung der ursprünglichen Skizzen, acceptirte die Finanzverwaltung am 31. Dezember 1900 meine Pläne zur Ausführung.

Werfen wir nunmehr vor allem einen flüchtigen Blick auf die Vergangenheit des Baugrundes, auf dem heute das neue Palais sich erhebt.

III.

Der Grund liegt auf dem höchsten Punkte des Festungsberges, sein heutiges Niveau jedoch ist um mindestens zwei Meter höher, als es in alter Zeit gewesen. Ungeheure Mengen von Schutt häuften sich hier auf, seitdem die ältesten gebildeten Kolonisten, die Römer, von diesem Gebiete Besitz ergriffen. Ihre Herrschaft kündet ein Gedenkstein, der anlässlich der Fundamentirungsarbeiten ans Licht gefördert wurde. Seine Inschrift besagt L. Naevius Campanus habe dieses Andenken zu Ehren des Silvanus, des Gottes der Wälder und des Hausbesitzes, gestiftet.

Aus mittelalterlicher Zeit stehen uns weit mehr Daten über dieses Territorium zu Gebote.

Zwei monumentale Kirchen erhoben sich unserem Grundkomplexe gegenüber. Die eine war die Kirche Unserer lieben Frau, die andere die Kirche St.-Nikolaus, zu dieser letzteren gehörte das Dominikanerkloster, das kurz nach 1222 erbaut, und im Jahre 1389 mit Zustimmung des Papstes Bonifaz IX. ein Studium Generale (Universität) untergebracht wurde. All dies mochte dieser Gegend den Anstrich der Vornehmheit gegeben haben. Bekräftigt wird diese Annahme durch eine Reihe vornehmer Persönlichkeiten, die, nach den auf uns überkommenen Angaben (Urkunden) hier als Hausbesitzer figurirten. Und dass diese Häuser in der That reicher ausgestattet waren, als andere bescheidenere Wohngebäude, beweisen die bei den Grundaushebungen ans Licht geförderten Fragmente. Säulenschäfte und Sockel aus der romanischen Zeit, Ueberreste aus allen Perioden der Gothik vom Uebergangsstil bis zum Niedergang dieser Epoche, Bruchstücke herrlicher Werke der Frührenaissance: Skulpturen aus weissem Marmor und Sandstein (siehe Abb. 5, 6, 7). Grabsteintafeln (Abb. 8), reichgegliederte Gesimsreste, Ornament-Fragmente aus dem XVIII. Jahrhundert erzählen da von Architekturen, die Jahrhunderte lang gelebt und geblüht hatten. Dieser Teil der Festung also mochte an vornehmem Schmuck reich gewesen sein, obgleich die meisten Privathäuser, den Bedürfnissen jener Zeit entsprechend, nur in bescheidenen Abmessungen gehalten waren. Dies beweisen die bei der Aushebung der Fundamente vorgefundenen Mauerreste, die recht eng neben einander und in den Boden gebettet waren, gleichsam wie die Wabenwände eines Bienenkorbes. Auch die auf uns überkommenen alten Mappen und Abbildungen bestättigen dies. Den zuverlässigsten einschlägigen Beitrag liefert uns eine Karte aus dem Jahre 1687, deren Original im k. k. Hof- und Staats-Archiv zu Wien aufbewahrt wird. Obzwar diese Karte nach der Revindikation Ofens angefertigt wurde, kann sie uns doch als Dokument für die mittelalterlichen Verhältnisse dienen, denn damals war die Aenderung von Strassenrichtungen, die Regulirung von Gründen nicht so häufig, wie heutzutage, andererseits dürfte die Bauthätigkeit während der Türkenherrschaft eine recht geringfügige gewesen sein. Die Abbildung Nr. 2 zeigt diese Karte und deutet gleichzeitig die vor dem Neubau bestandenen Abgrenzungen an, also auch den Zustand des Baugrundes im Jahre 1900. Der Grundkomplex war im Mittelalter durch eine Gasse entzwei geschnitten; nach der heutigen Országház-Gassen-Seite gab es auch einen Durchlass. Die Richtigkeit dieser Daten bekräftigt auch das zu Ende des XVII. Jahrhunderts angefertigte Fontana'sche Panorama (Das Original befindet sich im hauptstädtischen Museum), dessen bezüglichen Teil die Abbildung Nr. 1 wiedergibt. Ein anderes, das Meldemann'sche Panorama aus dem Jahre 1541 und die Schedel'sche Chronik zeigen an dieser Stelle ein Labyrint von kleinen Hausdächern, aus dem kaum hie und da ein ansehnlicheres Dach emporragt.

Es ist nicht leicht, das mittelalterliche Bild dieses Territoriums zu rekonstruiren und die Namen der einzelnen alten Gassen zu bestimmen. So viel ist gewiss, dass der heutige Szentháromság-Platz im Mittelalter wesentlich kleiner war: mehr als die Hälfte dieses Platzes war bebaut. An einer Ecke des Platzes, dort wo heute die Országház-Gasse mündet, stand irgend ein grösseres und reicheres Gebäude; möglicherweise schon im Mittelalter. Auf dem Fontana'schen Bilde zumindest ist es noch zu sehen. Vor diesem grossen Hause auf dem Platze befand sich ein freistehendes kleines kapellenförmiges Gebäude: den Türken diente es zu rituellen Zwecken.

www.terc.hu

Mehrere Gassen führten nach diesem Platze. Die Országház-Gasse von heute dürfte im Mittelalter St.-Paul-, oder Allerheiligen-Gasse geheissen haben. Ausser Zweifel steht, dass der Gassenteil vor der St.-Nikolauskirche St.-Nikolaus-Gasse oder St.-Nikolaus-Platz hiess. Westlich von da lag die Wlwing-Gasse.

Was für Häuser mochten wohl einst im Mittelalter auf unserem Baugrunde gestanden sein?

Das eine Eckhaus war bis zum Jahre 1395 Eigentum der Gräfinwitwe Ladislaus Wlwing. Um 3.300 Goldgulden verkaufte diese Dame das Haus an Anna Chratzer. Im Jahre 1401 figurirt dieses Gebäude in einem Schenkungsbriefe als Besitz der Anna Lack, Witwe des Palatins Bubek (Landesarchiv Dl. 8.111). Ihr Nachbar als Hausbesitzer war des Königs Arzt, Stefan. Jenseits eines Gässchens (Wlwinggasse?) stand das Haus des Veszprémer Propstes Johann. Das architektonische Bild dieser Häuserreihe kann heute natürlich nicht einmal mehr annähernd festgestellt werden. Dass an der Ecke des Fortuna-Durchlasses und des Schulplatzes ein ansehnliches Gebäude gestanden sein mochte, beweist der Rest einer stattlichen Mauer, die aus meterdicken Quadern erbaut, vor dem Neubau demolirt werden musste.

Der St.-Nikolauskirche gegenüber, also ungefähr in der Gegend unseres Grundes standen je ein Haus der Stadt Szeged und des Gespans der Komitate Szatmár und Szabolcs, Andreas Báthory (Landesarchiv Dl. 23.680). Auch die Nonnen von der Haseninsel (Margareten-Insel) und die Altofner Schwestern besassen hier oder ganz in der Nähe Häuser; mehrere Diplome erwähnen ihrer. So verkauften 1411 die Altofner Nonnen dem Goldschmiede Nikolaus Magyar und dessen Frau jenes ihrer Häuser, welches zwischen den Häusern der nach dem Heiligen Leibe Christi zubenannten Brüderschaft und des Geldprägers Nikolaus Czawzach stand (Landesarchiv Dl. 9.766). Ein anderes ihrer Häuser befand sich zwischen den Häusern der Witwe Nikolaus Czawzach und des Goldschmiedes Johann Oestereicher; ein Diplom aus dem Jahre 1427 bestätigt dies (Landesarchiv Dl. 11.924). Mit einiger Warscheinlichkeit dürfen wir weiters behaupten, dass auf unserem Grunde oder in dessen Nähe je ein Haus Benedikts, des Sohnes Paul Keyms, und des Esztergomer Erzbischofs Dömötör stand; dieses letztere war nach einem Datum aus dem Jahre 1384 zwischen den Häusern der Nonnen von der Haseninsel und des Jakob von Eörsziget erbaut (Landesarchiv Dl. 7.089). Aus der Zeit der Türkenherrschaft sind neue Daten über diesen Platz nicht auf uns überkommen.

Dieses bescheidene Datenmaterial rechtfertigt die Annahme, dass der Platz und die Umgebung des neuen Palais im Mittelalter den Teil eines vornehmen Stadtbezirkes gebildet haben mochten. Ein Erzbischof, ein Propst, ein Komitatsgespan, eine Stadt, mehrere Klöster waren hier Hausbesitzer. Auch die wiederholt erwähnten Goldschmiede und Geldpräger, die als Hausherren auf diesem Komplex sesshaft waren, genossen in jener Zeit Privilegien und erfreuten sich ungewöhnlichen Ansehens. Das Leben hier mochte ruhig, aber vornehm gewesen sein.

Lebhafter wurde die Gegend im XVII. und XVIII. Jahrhundert. Der fröhliche Lärm studierender Jugend erfüllte den sonst so stillen Dreifaltigkeitsplatz. Die Jesuiten erbauten hier die dazumal berühmteste Schule Ofens. Im Jahre 1696 erhielten sie nämlich kraft eines königlichen Schenkungsbriefes (Königl. Gewähr. Protoc. Lib. Fol. 99) den Grund eines niedergebrannten Gebäudes (eine «Prantstadt»), 40 Klafter lang, 13 Klafter breit, nächst dem Hause des Pozsonyer Kapitels unter Nr. 150. Die Schule, die hier erbaut wurde, blühte rasch empor und musste 1747 bereits erweitert werden. Im ersten Stockwerke fanden die juridische und die theologische Fakultät Platz, im Erdgeschosse die unteren Klassen. (Acta Jes. Bud. Fasc. I. 44). Nach kaum einem kurzen Menschenalter verstummte jedoch der Lärm des Ofner Studentenlebens und die Gegend wurde wieder still. Die Universität wurde nach Pest verlegt, das Aerar übernahm 1784 das einstige Schulgebäude und gab darin dem Obertruchsess, dem Kammerpräsidenten Platz. Nach dem Freiheitskampfe hatten hier die k. k. Finanzbehörden ihren Sitz, seit 1867 war dann das Gebäude die Residenz des Finanzministeriums und da bekam es den Namen Präsidialgebäude. (Fig. 3.) Das Aerar erwarb nun auch das benachbarte Eckhaus von Frau Georg von Majláth, der Witwe des Judex Curiae. Dieses Gebäude (Országház-Gasse 1, Dreifaltigkeitsplatz 6) hatte einst, im Jahre 1688, das Pozsonyer Kapitel erworben, allerdings nur für die Dauer von 35 Jahren.

13. kép.

www.terc.hu

In aller Kürze muss ich auch noch das Schicksal der anderen Häuser streifen, deren Platz nun das neue Palais des Finanzministeriums einnimmt.

Das Haus Országház-Gasse 3 war Eigenthum des Felix Hitschenbacher; die Stadt Ofen erwarb es 1778 für die Zwecke der Pfarre. Den Thorschlussstein, der aus dem Jahre 1741 datirt, liess ich in den ersten Hof des Finanzministerialgebäudes einmauern. Den aus dem XV. Jahrhundert stammenden Thorflur zeigt die Abbildung Nr. 10.

Das Haus Országház-Gasse 5 war 1717 Eigenthum des Glasermeisters Georg Schlögel; das Haus Nr. 7 gelangte 1714 in den Besitz Georg Huebers; das Haus Nr. 9 wurde 1724 vom Rath Ignaz Hoffmann erstanden. Das Haus Nr. 11 war 1784 Eigenthum des Septemvirs Paul Szlávy. Die Abbildung Nr. 12 zeigt den Hof, der aus dem XV. Jahrhundert auf uns überkam. Im Gebäude Nr. 13 hatte eine Zeit lang (von 1850 bis 1872) das Polytechnikum seine Heimstätte erhalten. Das Haus Nr. 15 wurde 1752 von Mathias Jalits erworben. Das Eckhaus Nr. 17 gehörte 1711 dem Seifensieder Georg Glöckner. Das Haus Fortunagasse 2 erbte im Jahre 1850 Franz Jalits. Besonderes Interesse können diese bescheidenen Daten allerdings nicht beanspruchen, allein um der Vollständigkeit willen setzte ich sie dennoch hierher.

So viel etwa ist uns von dem alten architektonischen Bilde des Grundes und der Umgebung des neuen Palais bekannt. Der Boden selbst, in dem die Fundamente des Palais eingebettet sind, war nicht arm an archaeologisch interessanten Denkmälern. Bei den Fundamentaushebungen wurden Waffen, Werkzeuge, Knochenreste, darunter viele Kameelknochen (Denkmäler aus der Zeit der Türkenherrschaft), prächtig irisirende Glasscherben und alte Münzen in grosser Zahl zu Tage gefördert. Besonders wichtige Objekte wurden allerdings nicht gefunden. Die Schatzgräber hatten diese Stätte, wie es scheint, schon vordem eifrig durchforscht.

Auch tief unter der Erdoberfläche fehlte es nicht an alten Spuren menschlicher Thätigkeit. Die Felshöhlen des Bodens wurden als Keller, Magazine, sicherlich auch als Zufluchtstätten benützt. Bei der Demolirung des Hauses Országház-Gasse 15 stiessen wir auf die Spuren einer mittelalterlichen Schmiedewerkstätte. Das Gewölbe der Werkstätte lag dritthalb Meter tief unter dem derzeitigen Niveau des Bodens. Da lagen unter rostzerfressenen, halb bearbeiteten Eisenstücken Klingen, Keulen und Speerspitzen, verstreut. In einer Höhlung fand man die Reste verbrannten Getreides, in einer anderen ein aus Haaren geflochtenes Seil. Den sonderbarsten Fund deckten die Arbeiter an der Ecke des Fortunagässchens und der Országház-Gasse auf. Etwa 10 Meter unter dem Niveau des Bürgersteiges fanden sie das Knochengerippe eines stehenden Mannes und eines Pferdes. Auf welche Weise diese in die schmale Höhlung gelangt sein mochten, ist völlig unbegreiflich.

So viel über die Vergangenheit der Umgebung des neuen Palais. Und nun, da das Gebäude bereits steht, sei es uns gestattet, auch einen Blick auf die künftige Ausgestaltung dieser Gegend zu werfen.

Es unterliegt keinem Zweifel, dass weder der Platz, noch die in ihn mündenden Gassen ihre damalige Gestalt behalten konnten.

Auch der Baugrund des neuen Palais wurde regulirt; seine ursprüngliche Ausdehnung von 10.303·2 Quadratmeter verringerte sich hiedurch auf 7.965·64 Quadratmeter. Dies war jedoch nur der geringere, auf das notwendigste sich beschränkende Teil der Regulirungsprocedur. Damit die Kirche und die Umgebung des neuen Palais ein harmonisches Bild zeigen möge, dazu bedürfte es dringend einer weiteren energischen Regulirungsaktion. Vor allem müsste das alte aerarische Gebäude, das zwischen der Pázmány-Gasse und der Fischerbastei steht, abgetragen werden. Hiedurch würde nicht nur die Kirche von der drückenden Masse dieses unförmigen Gebäudes befreit, sondern das Palais des neuen Finanzministeriums würde dann auch vom Donauquai aus sichtbar werden.

Der Platz und die in seiner Nähe liegenden Gassen sind überdies kleinerer oder grösserer Korrekturen bedürftig; ihre Durchführung würden erst dem historisch und architektonisch wichtigen Platze jene Physiognomie geben, die seiner Vergangenheit würdig wäre.

IV.

Die architektonische Gliederung des neuen Palais geht organisch aus dem Grundriss hervor. Wie bereits erwähnt, war bei der Lösung dieses Grundrisses das Zellensystem entscheidend, da dies den vorgesteckten Zielen am besten entsprach. Im Uebrigen musste ich selbstverständlich bei dem Entwurfe des Grundrisses die Lage und Form des Baugrundes vor Augen halten.

Es unterliegt keinem Zweifel, dass der Hauptaccent des Szentháromság-Platz auf den Krönungsdom fällt. Er gibt dem Platze den Charakter, verleiht ihm Wichtigkeit und Bedeutung. Die Empfangs- und Prunksäle des neuen Finanzministeriums mussten daher nach jenem Teile des Grundes verlegt werden, der diesem Platze zugewendet liegt. Dem entsprechend konnte der dem Platze zugewandte Teil monumental ausgebildet werden.

Jene Amtsräume, die eine Einteilung kleineren Stils beanspruchen, wurden nach den Seiten- und Rückwärtigen Facaden verlegt.

Bei der Verteilung der zahlreichen Amtslokalitäten berücksichtigte ich in erster Linie die Anforderungen des praktischen Lebens. Alle jene Aemter, die vom Publikum besonders häufig aufgesucht werden, placirte ich der grösseren Bequemlichkeit wegen in den unteren Stockwerken und zwar möglichst in der Nähe der Eingangs-Thore. Bei einem solch verkehrsreichen Institut, wie das Finanzministerium, erschien es unerlässlich, diesen Verkehr zu teilen, zu decentralisiren. Diesem Zwecke dienen zahlreiche Eingänge und Treppen. An der Seite des Szentháromság-Platz erschloss ich drei, in der Országház-Gasse (Blatt XIII.) ebenfalls drei Eingänge, während die übrigen Facaden je ein Eingangsthor erhielten und drei dieser Thore gleichzeitig auch mit breiten Zufahrten versehen wurden. (Siehe Abbildung Nr. 14, 17, 23.)

Die einzelnen Stockwerke sind abgesehen von der Prunktreppe, durch vier Haupt- und zwei Nebentreppen (S. Abb. 9) mit einander verbunden. Drei Personenaufzüge und ein Aufzug für Personen- und Lastenbeförderung dienen zur Beschleunigung des Verkehrs. In den einzelnen Etagen selbst führen breite, helle heizbare Vorsäle und Korridore nach den Amtslokalitäten. Ein Teil der Vorsäle dient dem Publikum als Warteraum. Um sämmtliche Hofräume vollkommen zu beleuchten und ihre entsprechende Lüftung zu ermöglichen: habe ich acht kleinere und grössere Höfe angelegt, deren grösster auf einer Fläche von 1.200 Quadratmeter, parkirt und bepflanzt ist. (Blatt Nr. X., XI.)

Die Hauptprincipien der Grundrisse waren Folgende: Im Souterrain unterbrachte ich einen verhältnissmässig kleinen Keller (Blatt Nr. II.), und zwar nach der Fortuna-Gasse und dem Szentháromság-Platz einen Raum, der ausschliesslich zur Aufnahme von Heizmaterial bestimmt ist. Aus dem vertieften, nach dem Szentháromság-Platz gelegenen Keller führt ein Tunnel nach dem Kesselhause, welches in der Mitte des Gebäudes steht; auf diesem Wege wird das Heizmaterial auf kleinen Wagen ins Kesselhaus befördert.

Durch entsprechende Ausnützung der Terrainverhältnisse konnte der grösste Teil des Souterrains mit dem Trottoir auf gleiches Niveau gebracht werden (Blatt Nr. III.). Im Untergeschoss befinden sich die Wohnungen der Portiere, des Maschinisten, der Heizer, die Räume der Druckerei und die Magazine.

Die Amtslokalitäten sind ihrem Charakter gemäss in drei grosse Gruppen zu teilen. Die eine Gruppe umfasst jene Aemter, die vom Publikum am häufigsten aufgesucht werden: die Registratur, das Auskunftsbureau, das Expedit, einen Teil der Buchhaltungen usw. Der leichteren Zugänglichkeit wegen und aus Rücksichten der Bequemlichkeit für das Publikum erhielten alldiese Aemter ihren Platz im Parterre (Blatt Nr. IV.).

In der zweiten Gruppe erfolgt die Abwickelung der internen Bureauarbeiten. Die Räume sind im I., II. und III. Stockwerke unterbracht. Eine wichtige Rolle fällt in dieser Gruppe dem Archiv zu (Blatt Nr. IX.), das in einem besonderen Flügel die Mitte des Gebäudes okkupirt. Das Archiv ist in neun Etagen geteilt, jede 2·90 Meter hoch; eine besondere Treppe, sowie ein Personen- und Lastenaufzug führen hieher. Das Archiv ist derart placirt, dass es von jeder Etagenreihe leicht zugänglich ist; überdies findet jede der Sektionen den auf sie bezüglichen Teil des Archivs in ihrer Nähe. Noch mehr: durch die zweck-

www.terc.hu

mässige Placirung der Treppe wurde die gesonderte Absperrung einer jeden Etage ermöglicht, welche Einrichtung aus administrativen Gründen von grosser Wichtigkeit ist. Die Archivräume erhalten von zwei Höfen her reichliches Licht. Die ausschliessliche Verwendung von Eisen und Beton gewährleistet vollständige Feuersicherheit. Die Akten- und Fascikelständer sind aus Eisenbeton konstruirt; sie stützen gleichzeitig auch die Decken, so dass das ansehnliche Gewicht der Konstruktion sich gleichmässig auf die Grundfläche vertheilt. Der Belegraum beträgt 5.200 Quadratmeter.

Ein mächtiges Wasserreservoir ruht über der Treppe des Archivs; eine automatische Pumpe führt aus dem Kesselhause diesem Reservoir Wasser zu einer Zeit zu, wenn infolge des niedrigen Drucks der hauptstädtischen Wasserleitung in die oberen Etagen des Gebäudes genügende Wassermengen nicht gelangen würden.

Die Empfangs-, Arbeits- und Repräsentationssäle des Ministers und der Oberbeamten bilden schliesslich die dritte, reichste Gruppe des Palais. Sie fanden allesammt auf der nach dem Szentháromság-Platz mündenden Seite Platz. Auch ihr Zugang befindet sich hier.

Wir gelangen von dem Platz vor allem zu einer Zufahrtsarkade, von da in ein breites Foyer (siehe Abbildung Nr. 13) und in eine 360 Quadratmeter grosse Halle (Blatt Nr. XII). Sechzehn Säulen stützen die Sternwölbung der Decke. In der mittleren Axe dieser Halle liegt die Haupttreppe mit einem fünf Meter breiten Mittelarme, von welchem wir nach einem durch eine vieleckige Apsis abgeschlossenen Treppenpodest gelangen (Blatt Nr. XIII). Von hier führen rechts und links vier Meter breite Treppenarme nach dem ersten Stockwerke. Seiner Bestimmung getreu ist dieses Treppenhaus reich geschmückt und monumental ausgebildet. In den Fensternischen der Apsis stehen Bänke aus Pyrogranit, über diesen schwingen sich prunkvolle Arkaden von Fenster zu Fenster; mächtige Marmorkandelaber erheben sich beim Eingange der Apsis, deren Mitte, eine sitzende Statue Sr. Majestät einnehmen wird. Die Garderobe wurde unter der Haupttreppe placirt. Aus der Halle selbst führen zwei Treppenarme zu den Amtslokalitäten im Parterre.

14. kép.

Das Haupttreppenhaus selbst ist von bemerkenswerthen Dimensionen: 8 Meter breit, 36 Meter lang (Blatt Nr. XIV). Auf Diensten ruhende Pfeilerbündel tragen die Gurten und Rippen von 7 Sterngewölben, deren mittleres Feld eine Höhe von 14 Metern erreicht. Jedes dieser Gewölbefelder enthält eine durch Glasmalereien geschmückte Oberlichtrosette. Besonderes Augenmerk verwendete ich auf die Beleuchtung des Treppenhauses. Die im Haupttreppenhause angebrachten und mit hängendem Masswerk verzierten Fenster, die acht Fenster der Apsis und deren vier mit Masswerk geschmückten Rosetten lassen Licht in verschwenderischer Fülle hierher gelangen.

Aus dem Haupttreppenhaus gelangen wir durch eine mächtige Bogenreihe in den grossangelegten Vorsaal. In diesen münden die Wartezimmer des Ministers und des Staatssekretärs, der Empfangs- und Berathungssäle. Und hiemit gelangten wir auch schon zur Mitte des ersten Stockwerkes, zu dem nach dem Szentháromság-Platz gelegnen Teile das Palais (Blatt Nr. V). Hier erhielten der durch zwei Stockwerke reichende grosse Empfangssaal, neben diesem die Warte-, Empfangs- und Arbeitssäle des Ministers ihren Platz, Räume, die allesammt mit den Empfangs- und Arbeitssälen des Staatssekretärs verbunden sind. Unmittelbar neben den Sälen des Ministers befinden sich die Arbeitsräume der Präsidialsektion und die Präsidialkanzlei. Die übrigen Teile dieses Stockwerkes, wie der zweiten Etage okkupiren Amtslokalitäten (Blatt Nr. VI).

Nach dem dritten Stockwerke (Blatt Nr. VII) wurden einige Sektionen, ferner, in grossen Sälen, die Buchhaltungen und die Wohnung des Verwalters verlegt. Ueber diesen befinden sich auf einer Fläche von 400 Quadratmetern die Bibliothek und der Lesesaal (Blatt Nr. VIII).

Aus dem derart gelösten Grundrisse und aus der geschilderten Raumeinteilung wuchs nunmehr die künstlerische Ausgestaltung des Palais hervor.

V.

Die Frage des Baustils war schon durch den Umstand entschieden, dass das Heim des Finanzministeriums in die nächste Nachbarschaft des Krönungsdomes gelangte. Die Aufgabe, mit meinem Werke ein harmonisches Bild dieses Platzes zu schaffen, bot sich von selbst dar. Die Anwendung anderer als gothischer Formen hielt ich, ohne Aufopferung der einheitlichen Wirkung, auf dem kleinen Szentháromság-Platz einfach für unmöglich. Den Fassadenschmuck entwickelte ich hauptsächlich an dem mittleren Risalit, damit nicht unruhige Massen die Wirkung der Kirche stören. Jede Form musste vermieden werden, die an den kirchlichen Baustil erinnern konnte; jeder Lösung aus dem Wege gegangen werden, die eine tadellose Beleuchtung der Räume verhindert hätte. Indem ich all dies in Erwägung zog, boten sich mir die Formen jener Periode der Gothik dar, die unseren heutigen ästhetischen und praktischen Ansprüchen am nächsten stehen, die Entfaltung monumentaler Wirkungen gestatten und eine Entwicklung in moderner und nationaler Richtung möglich erscheinen liessen.

Die Kunstgeschichte beweist, dass das Schaffen neuer Stile das Ergebniss der Arbeit vieler Jahrzehnte, ja vieler Jahrhunderte ist. Es bedarf der rastlosen Bemühung von Künstlergenerationen, um eine neue Formensprache zustande zu bringen und die zur Ausschmückung von Flächen dienenden primitiven Ornamente zur Höhe monumentaler Kunst zu entwickeln. Gewiss eine schwierige Aufgabe, allein der Weg über die alte zur neuen Kunst steht offen!

Jeder Künstler, der nicht den breitgetretenen Pfaden der herkömmlichen Schablone folgen will und dessen Schaffenssinn nach Höherem strebt: muss von dem Ehrgeiz getragen werden, den Styl, in welchem er schafft, zu entwickeln. Und zwar in solcher Richtung, dass er unter Berücksichtigung der materiellen Notwendigkeiten, der gestellten Aufgaben, die künstlerischen Inspirationen seiner Seele in neue, dem nationalen Geiste möglichst nahe Bahnen lenkt.

Von strengen und einfachen Grundformen ausgehend, wollte ich die Fesseln der Schablone abstreifen. Bei jeder Einzelheit

www.terc.hu

verfolgte ich intensiv das Streben, das junge Reis meiner heimatlichen Formen dem alten Stamme der gothischen Kunst aufzupfropfen und so Letzterem neue Blüten zu entlocken.

Die verhältnissmässig eng begrenzten Kosten gestatteten nicht die üppige Entfaltung von künstlerischem Schmuck, wie ihn die Spätgothik erfordert. Mein Bestreben war also, mehr durch die Gruppirung der Massen und durch das Malerische der Konturen zu wirken. Die mächtige Stockhöhe der Empfangs- und Berathungssäle, das hohe Parterregeschoss und die in bedeutende Dimensionen angelegten Einfahrtsthore waren zum Ausdruck des monumentalen Charakters am besten geeignet.

Werfen wir also vor allem einen Blick auf die Ausgestaltung der Hauptfassade. Sie ist durchwegs mit Stein verkleidet. Ueber dem gegliederten Trachitsockel erhebt sich (Blatt Nr. XV) ein hoher und kräftig gegliederter Quaderbau, von der Fussbodenhöhe des Erdgeschosses bis zu dem um das Gebäude laufenden Gurtgesims. Das Erdgeschoss enthält, dem untergeordneten Charakter gemäss, einfache im Spitzbogen gewölbte Fenster. Die Architektur der Stockwerke musste die Trägerin der dekorativen Wirkung des Baues sein. Um die mächtigen Masse der Fenster im ersten Stockwerke zu gliedern und die Fenster dem praktischen Gebrauche besser anzupassen, teilte ich ihre inneren Oeffnungen durch steinerne Mittelstücke und durch je zwei Kämpfer. Die Gesimse haben dem Stile entsprechend wenig Ausladung, allein ihre Gliederung ist kräftig, ihre Schattenwirkung dekorativ.

Den charakteristischesten Teil des Gebäudes bildet der Mittelrisalit der Hauptfassade (Blatt Nr. XVI). Ich suchte diesen durch einen kraftvollen Vorsprung, sowie durch Flankiren mit Türmen zu heben.

Drei mächtige Bogen der Unterfahrt tragen die oberen Geschosse; aus ihren kräftig gegliederten Zwischenpfeilern entwickelt sich das Gerippe eines den offenen Erker stützenden Sterngewölbes. Zu beiden Seiten schliesst pylonenartig der kräftige Unterbau je eines Abschlussturmes den mittleren Risalit ab. Das I. Stockwerk präsentirt sich schon durch seine ungewöhnliche Höhe von 9·20 Meter monumental.

Drei grosse Fenster lassen reichliches Licht in das erste Stockwerk des Mittelbaues gelangen, reichgegliederte Gewände und üppiges Masswerk dienen als Schmuck dieser Fenster. In kühn geschwungenem Bogen krönt sie eine reichgegliederte Verdachung; die in eine, aus Figuren- und Blätterschmuck componirte, Kreuzblume endigt.

Ein kräftig gegliedertes Brustgesimse, auf dem die Doppelsäulen eines gedeckten Balkons ruhen, schliesst das Stockwerk ab. Dieser Balkon erhielt eine Loggien ähnliche Ausbildung und ist mit Kreuzgewölben überdeckt.

Den Risalit krönt eine reiche Arkadenstellung, die beide Türme verbindet. In ihrer Fortsetzung umgürtet eine reiche Balustrade das oberste Geschoss.

Die Türme entwickeln sich aus einem viereckigen Grundrisse; im I. Stockwerke sind imposante Fenster mit Rosetten. Die ruhigen Wandflächen oberhalb derselben sind mit dem von Engeln gehaltenen Landeswappen geschmückt. Ein durchbrochener Giebel krönt diesen Teil, und fügt sich harmonisch in die geschwungenen Bögen der Arkadenstellung ein. Im dritten Stockwerke lösen sich die Türme mit achteckigem Grundriss von der Masse der Frontmauer ab. Die ruhigen Flächen gewinnen nun Leben. Gewundene Säulenbündel, auf denen allegorische Hermen Platz erhielten, schmücken die Ecken.

Zwischen diesen erheben sich feingeschwungene Giebel, in welchen aus Motiven des Landeswappens gestaltetes Maasswerk Fenster bildet. Diesen reichgeschmückten Teil lösen die glatte Flächen des unteren Turmhelmes ab, die durch reichprofilirten Rippen geschmückt sind.

Das Maasswerk des oberen, kuppelartigen, durchbrochenen Turmhelmes entwickelt sich aus einem mit Wasserspeiern gezierten Gurtgesims. Die mit Krabben verzierten Rippen laufen in einen Knauf zusammen, und stützen einen aus Kupfer getriebenen Standartenträger.

Die Mauerflucht der Hauptfassade bildet hinter der oberwähnten Loggia ein III-tes Geschoss, und ist mittelst durchbrochner Mauerzinnen – durch deren Maasswerk die färbigen Ziegel des mächtigen Daches durchschimmern – abgeschlossen.

Obgleich die Seitenfassaden bei weitem einfacher sind, war ihre Lösung dennoch keine leichte. Vor allem musste ich mit ihrer bedeutenden Länge und der geringen Breite der umliegenden Gassen rechnen. Deren gebrochne Bauflucht bildete einen Umstand, den ich bei meinem Entwurfe in allen Stücken auszunützen bestrebt war (Blatt Nr. XVII). Schliesslich musste ich die steinerne Hauptfassade mit den in Putzbau hergestellten Seitenfassaden organisch verbinden. All diese Gesichtspunkte in Betracht ziehend, war ich in erster Reihe bestrebt, die innere Einteilung der Lokalitäten auch an den Seitenfassaden klar zum Ausdrucke zu bringen. Die Verbindung der zwei- und dreistock hohen Teile des Gebäudes löste ich in der Weise, dass ich nach der Pázmány-Gasse (Blatt Nr. XVIII, Abb. 14) eine gedeckte Loggia, nach der Országház-Gasse (Blatt Nr. XIX) einen offenen Erker zu einem organischen Bande einschob.

In nicht geringem Masse wird die Wirkung der Fassaden durch die Lösung und prunkvolle Ausführung der Einfahrten und Eingangsthore erhöht. Schliesslich nützte ich zur Steigerung der Gesammtwirkung auch die malerisch gruppirten Dächer aus, die zum Teile mit translucid majolisirten färbigen Ziegeln gedeckt sind. Auch sind Firstgitter, sowie deren Abschlüsse in Metall und Stein abwechslungsreich und künstlerisch ausgestaltet.

Noch sei es mir gestattet, über einzelne dekorative Elemente Rechenschaft zu legen.

Als ich mir bei der Ausgestaltung einen historischen Stil zur Grundlage nahm, war es mein Bestreben, diesem Stil möglichst ungarischen Charakter zu leihen. Ungarisches Empfinden wollte ich in die Linienführung der Rippen, der Bögen, der Maasswerke, und den Formen der Pflanzen und anderer Ornamente zum Ausdruck gelangen lassen. Es war mein Bestreben die Dekorationsmotive mit der Finanzadministration in ideelle Verbindung zu bringen, und verwendete das Lorbeer- und Eichenlaub des Landeswappens, die Traube, den Tabak, das Getreide, den Hopfen, die den Schlüssel haltende Hand, die gekreuzten Hämmer der Bergleute, sowie das Pergamentblatt. Diese Motive gestaltete ich dekorativ derart, das sie in feinen Zügen auf die Bestimmung des Gebäudes hindeuten.

Da ich das Sparsamkeitsmoment nicht aus den Augen verlieren durfte, konnte ich figuralen Schmuck nur in geringem Masse verwenden. So sind: vier plastische Portraits, welche die Wölbung der Zufahrt tragen, die Hermen an den Turmecken, Allegorien der Wissenschaft, der Landesverteidigung, der Rechtsprechung und des Handels, schliesslich die beiden aus Kupfer getriebenen Ritter, die die Türme krönen, hierher zu zählen.

Als die Frage der inneren Dekoration zu lösen war, mussten noch andere Umstände in Rechnung gezogen werden.

Die Räume eines Amtsgebäudes erheischen ernsten und schlichten Schmuck. Der gothische Styl hinwieder fordert, dass die Dekoration aus der Konstruktion hervorwachse. Der Minister schliesslich äusserte den Wunsch, es möge in den prunkvolleren Teilen des Gebäudes für Gemälde und Statuen, die im Laufe der Zeit erworben werden, vorgesorgt sein. Aus diesem Grunde legte ich das Schwergewicht auf die Raumwirkung der Hallen, Treppen und Säle.

In reicherem Masse konnte ich dagegen zu dekorativen Zwecken die verschiedenartigen Formen der Wölbungen verwenden. Tonnen und Kreuzgewölbe überspannen die Korridore, reichgegliederte Netz- und Sternwölbungen die Zufahrten, Hallen (Abb. 19, 20) und Treppenhäuser.

Die reichste innere Ausgestaltung erhielt natürlich der nach dem Szentháromság-Platz gelegene Teil des Palais. Es sei mir gestattet, diesem einige Worte zu widmen:

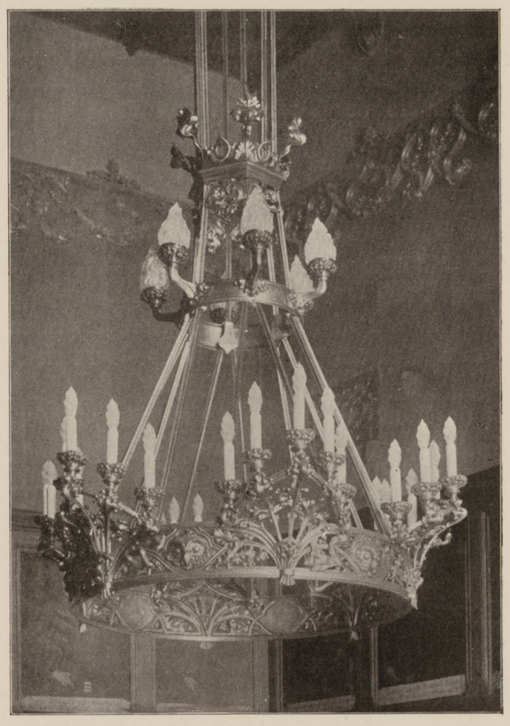
Die Wände des mittleren Empfangssaales, welchen eine nach dem Szentháromság-Platz gelegene Loggia ergänzt (Blatt Nr. XX und XXI), ruhen auf einem Sockel, welcher aus gelben Marmor- und graugrünen Majolikafliesen combinirt ist. Reichgegliedertes Netzgewölbe bildet die Decke, deren Rippen zum Teile bis zum Sockel hinabreichen und zum Teile durch Baldachine getragen werden. Die Gewölbrippen sind an den Kreuzungspunkten durch agraffenartige Lichtkörper gefasst, und von den Baldachinen hängen prachtvolle in Bronce und Glas hergestellte Leuchtkörper. Stimmungsvolle Glasmalereien lassen angenehm gemildertes Licht in den Saal dringen, dessen Decken und Wände reichen Bilderschmuck erhalten.

Auch ist die Aufstellung zweier steinerner Monumentalkamine in Aussicht genommen.

www.terc.hu

Die Wände des benachbarten Wartesaales (Blatt Nr. XX) haben bis zu einer Höhe von vier Metern Eichenholzverkleidung, in diese fügen sich die historisch interessanten Portraits der Kameralpräsidenten (1529—1867). Die mit grauem Sammt überzogenen Wände stimmen harmonisch zu dem Balkenwerke der Decke.

Eichen- und Eschenholzverkleidung schmücken den Audienzsaal (Blatt Nr. XXIII) bis zu einer Höhe von dritthalb Meter. Eine Fächerwölbung bildet die Decke dieses Saales, dessen Charakter auch das ernste, prunkvolle Mobiliar angepasst ist. Bedeutende dekorative Wirkung übt ein sieben Meter hoher Holzkamin mit dem von Gönczy's Künstlerhand in Marmor gemeisselten Reliefportrait des Königs.

15. kép.

Prächtig gegliederte Kassettendecken schmücken den kleinen Empfangssaal (Blatt Nr. XXIV) und die Arbeitssäle des Ministers. Den nach der Országház-Gasse mündenden Beratungssaal (Blatt Nr. XXV) überwölbt ein dreifach gegliedertes Tonnengewölbe; reiche Malerei und hohe Eichenholzverkleidung bilden den Wandschmuck. Hohe Eichentäfelung, sowie ein mit dem Jugendbildniss unseres Königs geschmückter mächtiger Kamin geben mit dem massiven, in dunklem Eichenholz hergestellten Mobiliar, dem Saale würdiges Gepräge.

Bei der Malerei, gleichwie bei der Holzverkleidung sämmtlicher Räume war ich bestrebt, durch Wahl der Farben und Formen der Komposition, die mangelnde Pracht durch den Eindruck voller Harmonie zu ersetzen.

VI.

Am letzten Tage des Monats December 1900 acceptirte der Minister die Pläne des Palais und entsendete eine Baukommission, die unter dem Präsidium und unter der rastlosen Mitwirkung des Staatssekretärs Béla von Graenzenstein die Bauangelegenheiten leitete.

Die Durchführung der Arbeiten wurde im Offertwege sichergestellt. Der Termin war verhältnissmässig kurz bemessen: es hiess also mit aller Energie ans Werk schreiten. Am 10. Oktober 1901 tat der Präsident der Baukommission den ersten Spatenstich.

Schon die Fundamentirung war mit einer Fülle von Schwierigkeiten verbunden. Der Boden barg und enthüllte eine ganze Reihe von Ueberraschungen. Das Material besteht hier zum überwiegenden Teile aus Ofner Mergel, den eine dünnere oder dickere Schichte Süsswasser-Kalkstein deckt. In diesem Kalkstein fand sich eine Menge von Höhlen. Diese Höhlen hatten Jahrhunderte hindurch als Keller und Schlupfwinkel gedient. An manchen Stellen waren sie sogar künstlich erweitert, durch Korridore, Tunnele, ins Felsgestein gehauene Treppen verbunden. Derartige Galerien lagen bisweilen in zwei oder drei Etagen übereinander. Anderwärts stiessen die grabenden Arbeiter auf Brunnen, Senkgruben und altes vermorschtes Mauerwerk. Die Feuchtigkeit hatte einzelne Felsblöcke stark zersetzt, an anderen Stellen wurde der Boden morastig. Aus Vorsicht musste das Terrain durch zahlreiche Bohrungen gleichsam erst ausgekundschaftet werden.

Bei den Erdaushebungen erforderte auch noch die Erhaltung des Gebäudes der Universitätsdruckerei ganz ausserordentliche Vorsichtsmassregeln. Dieser alte Bau reicht in unseren Grundkomplex hinein und seine vielhundertjährigen Mauern waren teils geborsten, hatten gar kein, oder ungenügendes Fundament.

Im Winter 1901 nahm die Arbeit der Fundamentirung und der Betonirung ihren Fortgang, und um diese auch den Winter über ungestört fortsetzen zu können, wurden über die Fundamente Buden errichtet, diese geheizt und zur Herstellung des Betons warmes Wasser verwendet.

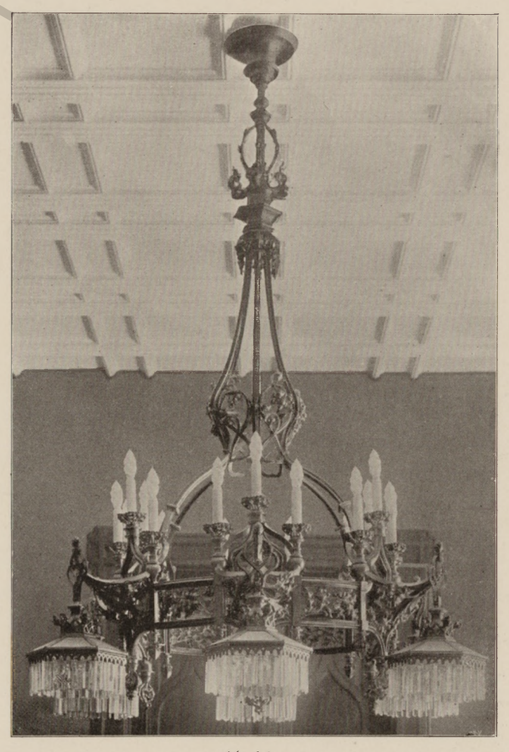
So konnte schon am 15. April 1902 an der Ecke des Szentháromság-Platz und der Pázmány-Gasse der Minister den Grundstein des Gebäudes niederlegen.

Der weitere Gang der Arbeiten wurde durch alle erdenkliche Art von vis major gehindert. Strikes, Boykott, Arbeiteraussperrungen waren Ursache von wochen- ja monatelanger Verzögerung. Nichtsdestoweniger wurde das Palais rechtzeitig fertiggestellt. Seine kurze Baugeschichte möchte ich durch die folgenden chronologischen Daten beleuchten:

Die Maurerarbeit begann am 20. November 1901; das Gleichenfest an dem nach dem Fortunagässchen fallenden Teile durften wir am 15. Juli 1902 feiern. In den Wintermonaten 1902—1903 ging die Arbeit in so energischer Art von statten, dass ein Teil der Amtslokalitäten noch vor dem anberaumten Termin, im Juli 1903, seiner Bestimmung übergeben werden konnte. Im Herbste des nämlichen Jahres konnten die Aemter sämmtliche Lokalitäten beziehen, nur in dem nach dem Szentháromság-Platze mündenden Teile floss die Arbeit weiter. Ende 1903 kam auch diese Partie unter Dach und damals deponirte der Minister die auf den Abschluss des Baues bezüglichen Urkunden in eine jener Kupferstatuen, die den Turm krönen. Am Ende des Jahres 1904 stand das Palais vollständig fertig da.

Ich kann nicht umhin, in aller Kürze auch die einzelnen Arbeitsgattungen zu schildern, zumal deren Durchführung in unserem Falle mit mancherlei Schwierigkeiten verbunden war. Gleich hier muss ich bemerken, dass bei dem Bau ausschliesslich heimisches Material verwendet und durchwegs heimische Arbeitskräfte in Anspruch genommen wurden.

Einzelne Arbeiten erforderten ganz specifisches Studium In hohem Masse steht dies von den Fundierungsarbeiten, da der Boden auf Schritt und Tritt unvorhergesehene Schwierigkeiten entgegensetzte. Einen annähernden Begriff dieser Arbeiten bietet das Blatt Nr. I. und IX, dessen Querschnitt in die Art der Fundamentirung Einblick gewährt.

16. kép.

Vor Beginn der Arbeit musste eine Anzahl von Probebohrungen, 390 an der Zahl, vorgenommen werden. Als zuverlässig erwies sich nur derjenige Baugrund, der eine mindestens zwei Meter dicke, gleichmässig harte Schichte aufwies. Zahllose Höhlen mussten mit Beton ausgefüllt werden; anderwärts liess ich in den Höhlen Betonpfeiler errichten und zwischen diesen Pfeilern gespannte Bogen dienten den Mauern als Träger.

Bisweilen lagen auch zwei solcher Höhlen übereinander: hier wurden deren Zwischendecken mit mächtigen Pfeilern gestützt und hiedurch das Gewicht auf die unteren Grundschichten übertragen, und um eine ungleichmässige Setzung zu vermeiden, wurden in den tieferen Fundamenten mächtige Betonschichten als Unterlage ausgeführt. Diese Schichten ver-

www.terc.hu

stärkte ich, wo dies notwendig schien, durch eingebettete gewalzte Eisenträger. Die bedeutendsten Schwierigkeiten ergaben sich bei der Kreuzung der Grundmauern des Kesselhauses und des Archivs; die eingerammten Piloten standen hier bei einer Tiefe von 18 Meter in Wasen und Schlamm (Blatt Nr. IX). Das System der Fundierung war hier folgendes: Auf eingerammte Eichenpiloten kam ein Rost, auf diesen entsprechend breites Mauerwerk. Sodann eine anderthalb Meter dicke Betonschichte, in die ein Netz aus 50 Millimeter Quadrateisen eingebettet war, deren 1·50 lange Schuber durch den Druck der auf Felsengrund aufgebauten Nachbarmauern verspannt und versteift wurden; erst auf dieser Unterlage konnte gemauert werden.

Die auf dem Kellerplan (Blatt Nr. I und II) ersichtlichen Kanäle liess ich, wo es notwendig war, aus dem Felsen meisseln; anderwärts wurde diese aus Beton hergestellt.

Die Steinmetzarbeit ist aus den unterschiedlichsten vaterländischen Steingattungen verfertigt. Für die Fassadensockel wurde Dévaer grauer Trachyt und Almáser weisser Kalkstein verwendet; zur Verkleidung der Hauptfassaden Beszterczebányaer, für die oberen Fassadenflächen Biaer Stein verarbeitet. All jene Werkstücke, die dem Frost standzuhalten haben, wurden aus hartem Kalkstein gefertigt; so die Deckplatten, die Hauptgesimse, die Balustraden Turmrippen und Krabben etc. Siebenbürger, Bácsdoroger fein körnigen Sandstein verwendete ich bei den Innenarchitekturen, Predeter Marmor und Sandstein zu den Treppenstufen. Die vier und fünf Meter breiten Stufen und Brüstungen der Haupttreppe, sowie deren Kandelaber sind aus Oraviczaer, beziehungsweise Ruszkiczaer weissen Marmor verfertigt. Mit demselben Material liess ich die acht aus Eisen hergestellten Ständer der Halle verkleiden. Schliesslich verwendete ich Kapriorаer gelben und rosenrothen Marmor als Material für die Ballustrade der Galerie im I. Stocke, für die Sockelverkleidung der Halle, des Haupttreppenhauses und des grossen Saales. Auch der Kamin des Arbeitszimmers ist aus solchem Marmor hergestelt.

Die Zwischendecken sind zum Teile aus Ziegelgewölbne zum grösseren Teil jedoch aus concret Eisenbeton-Konstruktion. An diese befestigte ich die Rabitzwölbungen der Säle und Treppenhäuser.

Die Dachkonstruktion ist in allgemeinem aus Holz. Nur das Hauptgespärre des Daches über der Bibliotek ist aus Eisen konstruirt, das Dachwerk des Archivs aus Eisen, und mit Wellblech gedeckt.

Mit Berücksichtigung des Kostenvoranschlages musste ich die Tischler- und die damit zusammenhängende Schlosserarbeit in bescheidene Grenzen beschränken. Die Ausführung ist jedoch eine ausserordentlich sorgfältige. Zur Bekräftigung dessen sei es mir gestattet, beispielsweise auf die Nuss- und Eichenholzthüren und auf die besonders gelungenen Lamberien und Kamine der Säle im ersten Stocke zu verweisen.

17. kép.

Hervorragendes ist in Kunstschlosserarbeiten geleistet. Abgesehen von den Treppengeländern und den zahlreichen Fenstergittern ist die Eisenarbeit der drei Hauptthore eine bedeutende Aufgabe; der mit ihrer Ausführung betraute Industrielle löste sie mit einer Geschicklichkeit, die an die Kunst der alten Meister erinnert. (Siehe Abbildung Nr. 11.)

Mit Bildhauerarbeit musste im Allgemeinen gespart werden. Ein Teil derselben wurde aus Stein, ein anderer Teil aus Gyps hergestellt werden, auch kam bei vielfachen Dekorationen interessant majolisirter Pyrogranit zur Verwendung.

Die Fussböden sind zum Teile aus Marmormosaikplatten hergestellt. Ihre Zeichnung und ihre Ornamentik klingt harmonisch mit dem Stile des Gebäudes zusammen.

Willkommene Gelegenheit zur Verwendung altungarischer Motive bot sich mir bei den Arbeiten der Zimmermaler. Ich berücksichtigte dabei, dass im Laufe der Zeit künstlerische Schöpfungen den ornamentalen und malerischen Schmuck an den Decken und Seitenwänden ergänzen werden.

Eine überaus umsichtige Lösung erforderte die Frage der Beheizung. Der Kubikgehalt der zu beheizenden Räume ist ausserordentlich gross, beträgt etwa 160.000 Kubikmeter; auch musste besonders berücksichtigt werden, dass das Gebäude auf einem der höchsten Punkte der Stadt und von allen Seiten frei steht.

Nehmen wir zu alledem noch, dass die Einrichtung und der Betrieb nicht kostspielig, die Regulirung leicht sein sollte, so haben wir auch die vornehmsten Gesichtspunkte, die bei der Lösung dieser Frage die entscheidenden waren. Es mussten die einzelnen Teile des Gebäudes gesondert heizbar sein, und einzelne Betriebe nötigenfalls ausgeschaltet werden können. Um dieses Ziel zu erreichen, wandte ich mehrere Heizsysteme an.

Die Amtsräume des Ministers richtete ich mit einer Niederdruck-Warmwasserheizung ein. Dampfluftheizung mit Zuführung frischer Luft verwendete ich im Empfangs-, Beratungs- und Vorsaale, im Prunktreppenhause und in der Bibliotek. Cirkulations-Dampfluftheizung temperirt die Korridore, die Treppenhäuser und das Archiv. Die übrigen Räume erhielten eine Niederdruck-Dampfheizung. Bei dem System der Cirkulations-Luftheizung gelangt die Luft durch im Mauerwerk ausgesparten Kanälen zu dem grossen Luftkanal, welcher unter dem Fussboden des Souterrains geführt ist (Blatt Nr. II und III), von hier steigt die Luft in die Heizkammer, wo sie durch Rippen-Heizkörper erwärmt, automatisch zu den Ausströmungsöffnungen der diversen Etagen gelangt.

Sechs im Centrum der Anlage placirte Niederdruck-Kessel, von 350 Quadratmeter Heizfläche, liefern den für den Betrieb erforderlichen Dampf; sie sind im Mittelpunkt der Anlage befindlichen Kesselhause untergebracht.

Sämmtliche Räume sind auf elektrische Beleuchtung eingerichtet. Mit besonderer Sorgfalt sind die Leuchtkörper hergestellt, und gereicht deren manigfache Form, deren technische und künstlerische Ausführung unserer heimischen Industrie zur Ehre. (Siehe Fig. 15, 16, 18, 21, 22.)

Schliesslich möchte ich diese kurze Darstellung durch einige statistische Daten vervollständigen:

Der Baugrund beträgt	7.965 Qm.
Die bebaute Fläche	6.209 «
Die Cubatur des Objectes	161.396 Cbm.
Die Anzal der Säle	42
Die Anzal der Zimmer	269

Die gesammten Baukosten betragen . . 3,284.188·92 Kronen, daher auf den Cubikmeter des bebauten Raumes 20·34 Kronen entfallen.

Alexander von Fellner Architect.

www.terc.hu

A la fin de l'été de 1899, son Excellence le Ministre des Finances L. de Lukács, me confia, le soin d'étudier les différentes questions relatives à la construction et à la distribution du Palais des Finances.

Il s'agissait d'adopter un système qui facilitât la marche des affaires dans les différents services; et selon le désir exprimé par le Ministre, chacun des employés devait avoir son bureau, système adopté en Allemagne et en Angleterre. De cette façon, les différents services ne communiquent entre eux que par les corridors, avantage inappréciable pour les employés, qui peuvent travailler tout à leur aise, sans être importunés par un va-et-vient continuel.

Quoique familiarisé depuis nombre d'années avec toutes les questions concernant la distribution des différents services administratifs, je crus devoir entreprendre à ce sujet, des travaux préliminaires afin de tirer le meilleur parti possible de l'emplacement sur lequel j'allais opérer.

Son Excellence, le Ministre des Finances daigna me confier la mission d'étudier sur place les plus récents édifices du même genre, en Allemagne, en France et en Angleterre, et c'est en cette qualité qu'il me fut donner d'accompagner Mr. de Graenzenstein, secrétaire d'Etat aux finances pendant une partie de mon voyage d'études.

Une autre question, non moins délicate était celle de l'emplacement du nouveau palais.

L'administration des finances ne crut pas devoir réserver dans les nouveaux bâtiments de place à la Trésorerie Générale et à ses différents services, afin de ne pas augmenter le chiffre des crédits prévus pour la construction du Ministère des Finances. D'autre part, il semblait tout indiqué, pour les commodités du service, que le nouvel édifice s'élevât dans le voisinage de l'ancien, où demeurait la Trésorerie.

De plus, le Ministère tenait à enrichir encore d'un édifice monumental le quartier de la forteresse, un de ceux dont le développement est le plus lent.

Enfin, des raisons historiques et artistiques militaient également en faveur de l'emplacement actuel. L'église du sacre avait été restaurée à grands frais, et devait être entourée de monuments qui ne la déparassent point.

La petite place sur laquelle elle s'élève, avait été dans le cours des siècles, le théâtre d'événements, intéressant au plus haut point, notre histoire nationale et le serait encore à l'avenir. Rien, parconséquent, de plus naturel que de voir l'Etat faire pour ainsi dire, autour de cette place, une couronne de monuments artistiques et empêcher ainsi la construction en cet endroit, de maisons de rapports d'un style et d'un goût trop souvent douteux. Le nouveau palais viendrait parconséquent, de la plus heureuse façon, servir d'ornement à cette place et en augmenter l'importance.

Pour toutes ces raisons, le Gouvernement désigna comme emplacement du nouvel édifice le pâté de maisons compris entre la place de la Trinité, la rue Pázmány, la rue Fortuna, le passage Fortuna et la rue Országház, et en fit l'acquisition de gré à gré, ou par voie d'expropriation.

L'emplacement une fois désigné, le système de distribution adopté, restait à l'architecte le soin de faire, avec les crédits alloués, l'édifice souhaité.

Après avoir apporté quelques légères modifications à mes devis, l'Administration des Finances agréa mes plans le 31 Décembre 1900.

II.

Jetons maintenant un rapide coup d'oeil rétrospectif sur le passé de l'emplacement où se dresse aujourd'hui, majestueux, le Ministère des Finances.

L'emplacement est situé sur le point culminant de la forteresse, mais le niveau actuel est de deux mètres au moins, plus élevé qu'autrefois D'énormes monceaux de décombres se sont accumulés en cet endroit, depuis l'époque de la domination romaine attestée par l'inscription latine, gravée sur une pierre commémorative, retrouvée au cours des travaux de fondation.

Dédié par L. N. Campanus à Silvanus, dieu des forêts et de la propriété.

Le Moyen-Age nous fournit sur ce terrain des données beaucoup plus abondantes.

Deux églises s'élevaient en face de notre emplacement: l'une sous le vocable de Notre Dame, l'autre de St.-Nicolas, qui dépendait du convent des Dominicains, bâti peu après 1222 et où fut créée en 1389, avec l'approbation du pape Boniface IX une Université (studium generale). Toute une pléiade de grands personnages habitait ce quartier, noble entre tous, où les maisons étaient bâties avec un luxe et un confort beaucoup plus grands qu'ailleurs. Nous en avons la preuve dans les fragments mis à jour lors des fouilles, nécessitées par les fondations. Des colonnes et des socles de l'époque romaine, des débris des différentes époques de l'art ogival, des fragment remontant au style de transition, des sculptures en marbre blanc (Grav. 5, 6, 7) et en grès, des pierres tumulaires (Grav. 8), des corniches et de riches moulures, des motifs d'ornementation de fragments datant du XVIII·éme siècle, sont pour nous les témoins d'une architecture qui, des siècles durant, brilla du plus vif éclat. Ainsi, cette partie de la forteresse était richement ornée, quoique la plupart des maisons particulières fussent toutes de

18. kép.

www.terc.hu

petites dimensions (suivant l'usage et les besoins du temps), ce qui appert des restes de murailles étroites, rapprochées comme les rayons d'une ruche, que nous avons trouvées en jetant les fondations du palais. Tout ceci du reste, nous est encore confirmé par nombre d'anciennes cartes et de gravures; en particulier, par une carte de l'année 1687, dont l'original se trouve à Vienne aux Archives Impériales. Quoique postérieure à la reprise de Buda sur les Turcs, elle peut servir de document pour le Moyen-Age, d'abord, parce qu'à cette époque, les rues étaient loin de subir des changements de direction, aussi fréquents que de nos jours, ensuite, parce qu'il est certain, que sous la domination turque, on contruisit fort peu à Buda.

La gravure N°. 2 représente une partie de cette carte, ainsi que les limites et l'état, en 1900, des terrains, où s'éléve le palais. Au Moyen-Age, ce terrain était coupé par une rue, et, du côté de la rue Országház actuelle, par une impasse. Ces données nous sont confirmées par le «Panorama Fontana» datant de la fin du XVII-éme siècle dont l'original est au musée de la capitale, et dont la Gravure N°. 1 reproduit la partie en question. Le Panorama de Meldemann de l'année 1541, la chronique de Schedel, présentent à cet endroit un labyrinthe de petites maisons d'où émergent de place en place, quelques rares toits légèrement plus élevés que les autres.

Ce n'est pas chose aisée que de reconstituer la physionomie de ce terrain au Moyen-Age, et de déterminer les noms de toutes les anciennes rues. Quoi qu'il en soit, il est certain que la place de la Trinité actuelle était alors sensiblement plus petite qu'aujourd'hui et que, plus de la moitié était occupée par de constructions.

A un coin de cette place, à l'embranchement actuel de la rue Országház s'élevait un riche bâtiment, de proportions plus imposantes que ses voisins, et visible sur la gravure de Fontana.

Devant cette grande maison s'élevait, au milieu de la place, un petit bâtiment, en forme de chapelle, servant aux Turcs pour des cérémonies de leur culte. Plusieurs rues aboutissaient à cette place. La rue Országház actuelle a dû s'appeler au Moyen-Age, rue St.-Paul ou rue de la Toussaint. En tous les cas, il est hors de doute que la partie de la rue située devant l'église St.-Nicolas s'appelait rue ou place St.-Nicolas; à gauche était la rue Wlwing.

Quelles maisons s'élevaient au Moyen-Age sur l'emplacement du nouveau Ministère des Finances?

L'une des maisons du coin appartenait à la Comtesse Vve Ladislas Wlwing qui la vendit en 1395 pour 3.300 florins d'or à Anne Chratzer. En 1401, cet immeuble figure dans un acte de donation comme propriété d'Anna Lack, veuve du Palatin Bubek (Archives nationales Dl. 8.111). Le propriétaire de la maison voisine était Etiénne médecin du roi. En deçà de l'impasse Wlwing s'élevait la demeure du prieur de Veszprém, Jean; il est impossible de donner aujourd'hui, même approximativement une vue architectonique de ces maisons. Mais il existait, sans aucun doute, au coin de l'impasse Fortuna et de la place de l'école, une maison de dimensions considérables, ainsi que le prouvent les restes de murs en pierres de taille, larges d'un mètre, qu'on a dû démolir avant la construction du Ministère.

Vis-à-vis de l'église St.-Nicolas, c'est-à-dire, tout près de notre terrain, s'élevaient deux maisons, appartenant, l'une à la ville de Szeged, l'autre au préfet du département de Szatmár et Szabolcs, André Báthory (Archives nationales Dl. 23.688). Les religieuses de l'île du lièvre (actuellement île St.-Marguerite) et les soeurs de Ó-Buda possédaient des immeubles dans le voisinage, comme plusieurs écrits du temps le mentionnent. C'est ainsi que les soeurs de Ó-Buda vendirent en 1411, à l'orfèvre Nicolas Magyar et à sa femme, une de leurs maisons, sise entre celle de la Confraternité de Jésus et celle du monnayeur Nicolas Czawzach (Archives nationales Dl. 9.766). Une autre de leurs maisons se trouvait entre celle de la veuve Nicolas Czawzach et celle de l'orfèvre Jean Oesterreicher (d'après un parchemin de l'an 1427) (Archives nationales Dl. 11.974). Il est probable que sur notre emplacement ou dans son voisinage immédiat, d'autres maisons s'élevaient encore: l'une appartenant à Benedikt, l'autre à Paul Keym fils, et la 3-ème à l'archevêque d'Esztergom, Demeter. Selon certaines données remontant à 1384, cette dernière était située entre les maisons des religieuses de l'île du lièvre et celle de Jacques Eörsziget. (Archives nationales Dl. 7.089.)

Nous ne possédons pas d'informations nouvelles sur cette place, pendant l'occupation turque, mais ce que nous en avons rapporté, nous autorise à croire, qu'elle faisait jadis partie d'un des plus riches et des plus beaux quartiers de la ville.

Un archevêque, le prieur d'un couvent, un préfet, une ville, un médecin du roi, plusieurs couvents, y possédaient des immeubles, ainsi qu'un orfèvre et un monnayeur, gens qui jouissaient à cette époque de privilèges fort appréciés et d'une haute considération.

Ce quartier de la place de la Trinité, pendant des siècles si tranquille, sortit au 17-ème siècle de son silence accoutumé, pour retentir jusqu' à la fin du XVIII-éme des rires et des farces bruyants de joyeux escholiers, venus de toutes parts étudier la théologie, et le droit à la célèbre école de Buda, fondée par les Jésuites. En 1696, un acte de donation royale (Königl. Gewähr. Protoc. Lib. Fol. 99) octroyait aux P. P. de la Compagnie de Jésus l'emplacement d'un immeuble, détruit par un incendie (long de 40 toises et large de 13), situé près de la maison du chapître de Pozsony au N°. 150. L'école qu'ils élevèrent en cet endroit, ne tarda pas à briller du plus vif éclat, et dut même être agrandie en 1747. Au I-er étage, se trouvaient les facultés de droit et de théologie; tandisque le rez-de-chaussée était occupé par les classes inférieures (enseignement secondaire) (Acta Jes. Bud. Fasc. I. 44). Mais quelques années après, ce quartier reprenait sa physionomie calme et tranquille des anciens jours, par suite du transfert de l'Université à Pest. En 1784, l'Administration des domaines prit possession des bâtiments universitaires, et les attribua à la trésorerie générale (Praesidium Camerale). Après la guerre de l'indépendance, l'Administration des Finances Impériale et Royale s'y installa et y demeura jusqu' en 1867, année où le Ministère des Finances Hongrois s'y établit et où le bâtiment prit le nom de palais de la présidence. (Grav. N°. 3.)

L'Administration des Domaines acheta alors à Madame Georges Majláth veuve d'un «judex curie», la maison du coin (rue Országház 1 et place de la Trinité 6) qui, à partir de 1688, et pendant 35 ans seulement, avait appartenu au chapitre de Pozsony.

Passons à présent et trés brièvement, à l'historique des autres maisons, sur l'emplacement desquelles, s'élève le nouveau palais.

La maison située 3 rue Országház, propriété de Félix Hitschenbacher, fut achetée par la ville de Buda, en 1778, pour servir de presbytère. La clef de la porte, datant de 1741 a été scellée dans la premiére cour du ministère. Quant à l'entrée, datant du 15-éme siècle, je l'ai fait reproduire. (Grav. N°. 10.)

La maison située Nr. 5 rue Országház était en 1717 la propriété du maître vitrier Georges Schlögl; le N°. 7 fut acheté en 1714 par Georges Hueber et le N°. 9 passa en 1724, après vente aux enchères, entre les mains du conseiller Ignace Hoffmann. Le Nr. 11 appartenait en 1784, au Septemvir Paul Szlávy et nous en voyons la cour datant du XV-é siècle, sur la Grav. 12.

Au Nr. 13 fut installée de 1850 à 1872 l'école polytechnique.

Le Nr. 15 devint en 1752 la propriété de Mathias Jalits.

La maison du coin portant le N°. 17 appartenait en 1711, au savonnier Georges Glöckner.

François Jalits hérita en 1850 de la maison située au Nr. 2 de la rue Fortuna.

Telle était la topographie de l'emplacement et des environs du nouveau palais.

Le terrain même dans lequel sont assises les fondations du palais, renfermait de nombreux et intéressants souvenirs archéologiques: armes, outils, squelettes (parmi lesquels beaucoup d'os de chameaux) remontant au temps des Turcs, des tessons de verre aux chatoiements merveilleux et quantité de vieilles monnaies. On n'a pas trouvé en cet endroit, d'objets d'une haut importance, car, les chercheurs de trésors y avaient probablement fait des fouilles auparavant. On a pu constater, toutefois, que, pendant de siècles, les excavations du sol ou de de la roche servirent de caves, de dépôts et certainement de retraite à des malheureux fuyant les rigueurs de la justice ou du turc brutal.

En démolissant la maison, sise au N°. 13 de la rue Országház, les ouvriers retrouvèrent les traces d'un atelier de forgeron,

www.terc.hu

remontant au Moyen-Age. La voûte de la forge était à 2 mètres et demi, au-dessous du niveau actuel du sol, et renfermait, à moitié rongés par la rouille des siècles, des morceaux de fer ouvragé, des armes, des massues, des javelots. Dans une caverne, on trouva des restes de grains brûlés, dans une autre, une corde en crins; mais, la trouvaille la plus extraordinaire fut celle que firent les démolisseurs au coin des rues Fortuna et de la rue Országház. A 10 mètres environ, au dessous du niveau de la rue, ils trouvèrent le squelette d'un homme debout, avec celui d'un cheval, et l'on peut vraiment se perdre en conjectures sur la façon dont ils parvinrent dans cette étroite excavation.

III.

Après avoir tracé à grands traits, l'historique du terrain où s'élève aujourd'hui le Ministère des Finances, qu'il nous soit permis de jeter un coup d'oeil sur la transformation qu'est appelée à subir ce quartier. Car il est certain, que ni la place, ni les rues qui débouchent sur la place de la Trinité ne sauraient conserver leur physionomie actuelle.

L'emplacement même du nouveau palais a dû être régularisé; sa superficie qui était primitivement de 10.303 mètres carrés, a été réduite à 7.965·64, ce qui n'était que le stricte nécessaire. Pour que l'église du sacre et les alentours du nouveau palais présentent un ensemble harmonieux, il serait absolument indispensable de raser l'ancien bâtiment de l'Administration, situé entre la rue Pázmány et le rempart des pêcheurs. Sa masse informe écrase l'église Mathias et masque complètement le nouveau palais, qu'on pourrait, apercevoir des quais du Danube. D'ailleurs, la place et les rues voisines doivent être régularisés entièrement, afin de rendre à ce quartier, la physionomie à laquelle un long et brillant passé historique lui donne droit.

En dressant les plans du Ministère des Finances, où devait être adopté ainsi que je l'ai dit précédemment le système cellulaire, je ne devais pas un instant perdre de vue la place et la forme du terrain dont je disposais.

Il est évident que c'est sur l'église du sacre, que s'appuie la place de la Trinité, et qu'elle en tire son caractère et son importance.

La façade principale du nouveau palais devait, parconséquent, s'élever du côté de cette place, être monumentale, pour faire pendant à l'église, et, pour ces raisons, les salons d'honneur et de réception devaient également y donner.

Dans la distribution des nombreux bureaux, je tins compte, avant tout, des exigences de la vie moderne et des commodités à accorder au public, et plaçai aux étages inférieurs, et aussi près que possible des portes d'entrée, les services les plus fréquentés. En outre, afin de répartir pour le mieux la circulation, et d empêcher la centralisation, je multipliai les entrées et les escaliers.

La façade principale donnant sur la place de la Trinité eut trois entrées, trois également, celle de la rue Országház, tandis que les deux autres n'en eurent qu'une. Trois de ecs

19. kép.

entrées ont des portes cochères comme le montre la gravure N°. 4, 17, 23.

Les différents étages sont reliés les uns aux autres par 4 grands escaliers (Grav. N°. 9) et 2 escaliers de service, sans compter l'escalier d'honneur. (Planche N°. XIV). De plus, trois ascenseurs et un monte-charge ont été installés.

A tous les étages, des antichambres et de grands corridors clairs, spacieux, bien aérés et bien chauffés conduisent aux différents bureaux. Huit cours intérieures, grandes et petites, assurent aux bureaux une aération et un jour suffisants. La plus grande de ces cours, d'une superficie de 1.200 mètres carrés, est plantée d'arbres. (Planche N°. X, XI).

C'est à ces différents mobiles que j'ai cédé, en dressant les plans du rez-de-chaussée et des différents étages.

J'installai dans les sous-sols, du côté de la rue Fortuna et de la place de la Trinité une cave relativement petite (Planche II), destinée uniquement à recevoir le combustible. Une autre, plus profonde, du côté de la place de la Trinité est reliée par un tunnel à la salle des générateurs, située au centre du

www.terc.hu

bâtiment, et où le charbon est amené par ce tunnel disposé sous la cour, moyen de petits wagonnets.

La plupart des sous-sols sont au niveau du trottoir (Planche III) et renferment en outre les logements des concierges, des mécaniciens, des chauffeurs, l'imprimerie et les dépôts.

Les bureaux se divisent, en 3 grands groupes:

L'un comprend les services les plus fréquentés du public: l'enregistrement, le bureau de renseignements, l'expédition, une partie de la comptabilité et, est situé au rez-de-chaussée, pour des raisons précédemment indiquées. (Planche IV).

Au second groupe se rattachent les services destinés à l'expédition des affaires particulières: ils se trouvent au 1-er, au 2-ème et aù 3-ème étage.

C'est de ce groupe que dépendent les Archives (Planche X), qui occupent au centre du bâtiment, une aile spéciale, et sont réparties en 9 étages, de chacun 2·90 m. de haut; elles ont leur escalier, leur ascenseur et leur monte-charge spécial, et sont facilement accessibles; d'ailleurs, chaque section est située à proximité de ses archives. On a fait mieux encore. La disposition de l'escalier permet en effet, d'isoler à volonté et facilement les salles les uns des autres, chose fort importante, au point de vue l'administratif.

Les Archives sont très largement éclairées par deux cours, et à l'abri du feu, par suite des matériaux employés (fer et béton).

Les montants des actes et des fascicules sont en béton armé sur charpente en fer, et soutiennent en même temps les plafonds, si bien que le poids très considérable de la construction se trouve également réparti sur toute la surface du sol. Elles ont une superficie de 5.200 mètres carrés. Un grand réservoir d'eau se trouve, au haut de leur escalier et une pompe automatique, placée dans la chambre des générateurs y fait monter l'eau, si la pression nécessaire vient à manquer au service municipal des Eaux.

Le 3-éme groupe, le plus riche du palais, comprend les salons de réception, les bureaux du ministre et des hauts fonctionnaires, et donne exclusivement sur la place de la Trinité.

Pénétrons maintenant dans le palais par la grande porte cochère qui s'ouvre sur cette même place. Nous rencontrons tout d'abord un large foyer (Grav. 13) et un hall de 360 mètres carrés de superficie (Planche XII). Seize colonnes soutiennent les voûtes à arêtes en étoile. C'est dans l'axe central de ce hall, qu'est situé le grand escalier, large de cinq mètres, menant au palier encadré d'une abside polygonale (Planche XIII). De ce palier, à droite et à gauche, deux escaliers de 4 mètres de large, conduisent au 1-er étage. Cet escalier monumental, somptueusement décoré, a 8 mètres de large et 36 de long (Planche XIV).

Dans les embrasures de l'abside se trouvent des bancs en pyrogranit (grès émaillé à grand feu), au-dessus desquels s'élancent de fenêtre en fenêtre, de merveilleuses arcades, et, à l'entrée, des lampadaires en marbre, d'un effet ravissant. Au milieu s'élèvera un jour la statue assise de Sa Majesté.

Le vestiaire est placé sous l'escalier d'honneur.

Deux escaliers latéraux mènent du hall aux bureaux du rez-de-chaussée.

Des piliers tiercés en faisceaux, supportés par des culs de lampes soutiennent les sommiers des arcs et les linteaux des voûtes, percées de rosaces décorées elles-mêmes de riches vitraux.

L'escalier d'honneur est éclairé à profusion par des fenêtres ornées de meneaux pendants, par les huit fenêtres de l'abside et ses quatre rosaces, également enrichies de meneaux.

Parvenus au haut du grand escalier, nous pénétrons à travers de magnifiques arcades dans une superbe salle des pas perdus, où aboutissent les salles d'attente du Ministre et du secrétaire d'Etat, les salons de réception et les salles du Conseil.

Nous arrivons ainsi, au centre du 1-er étage, dans la partie du palais qui donne sur la place de la Trinité (Planche V), où est située la grande salle de réception, qui atteint la hauteur de 2 étages, et auprès de laquelle se trouvent les salles d'attente, les salons de réception et les bureaux du ministre, reliés aux salons de réception du Secrétaire d'Etat. Près des salons du ministre et y attenant, sont les bureaux du cabinet du Ministre des Finances.

Le reste du 1-er et du second étage est occupé par des bureaux. (Planche VI.)

Au 3-ème étage se trouvent encore quelques sections, entr'autres, dans des vastes salles, les services de la comptabilité, et l'appartement de l'économe. (Planche VII.)

Au-dessus du 3-ème étage est située la bibliothèque et le salon de lecture, couvrant ensemble une superficie de 400 mètres carrés. (Planche VIII.)

Le Palais des Finances étant dans le voisinage immédiat de l'église du sacre, la question du style était par le fait même, tranchée dès l'abord.

Il s'agissait de construire un édifice en harmonie parfaite avec cette église, et il était impossible d'employer un autre style que l'ogival.

Je développai l'ornementation de la façade principalement sur le ressaut central (avant-corps) afin que des masses trop saillantes ne vinssent pas peser sur l'effet de l'église. Je devais en outre, éviter soigneusement tout ce qui rappelerait les formes ecclésiastiques, et toute distribution qui n'assurerait pas aux salles un éclairage irréprochable. En conséquence, j'adoptai les formes de la période de l'art ogival de transition qui satisfont parfaitement aux exigences artistiques et pratiques de l'heure présente.

L'histoire de l'Art est là pour prouver que la création de nouveaux styles est la résultante de longues années, de longs siècles de persévérants efforts.

Il a fallu le travail infatigable de bien des générations d'artistes pour parvenir à trouver une expression nouvelle des formes et élever l'ornementation primitive des surfaces planes, à la hauteur de l'art monumental.

Et tout artiste, vraiment digne de ce nom, doit avoir la noble ambition de porter à son plus haut développement, l'art dans lequel il va créer, et par dessus tout, éviter toute imitation servile. Il doit travailler à ouvrir de nouvelles voies à son inspiration artistique, en tenant compte des nécessités matérielles et du génie national. C'est ainsi que, partant des formes simples et sévères de l'art ogival, je me suis efforcé de greffer sur elles les formes de l'art national hongrois, et faire droit aux tendances modernes, de l'esprit national.

Les crédits relativement minimes prévus pour la construction du palais, ne me permettaient pas le luxuriant étalage des ornementations artistiques du style ogival du XV et XVI siècle, et je fus obligé de chercher l'effet à produire, dans le groupement des masses et le pittoresque des contours.

Les imposantes dimensions du grand salon de réception et de la salle du Conseil, les grandioses proportions de l'entresol et des superbes portes d'entrée, donnent à l'édifice le caractère monumental qui lui convenait.

Si nous examinons à présent la façade principale, nous voyons qu'elle est recouverte d'un revêtement en pierres. (Planche XV).

Le rez-de-chaussée a de simples fenêtres ogivales, car, c'est sur l'architecture des étages, que devaient être placés les effets décoratifs.

Sur un socle en trachite s'élève un bossage, partant du plancher de l'entresol et atteignant la hauteur d'un bandeau qui entoure l'édifice.

Les corniches sont peu saillantes, ainsi que l'exige le style, mais leur moulure est énergique, leur effet décoratif.

C'est l'avant-corps de la façade principale (Planche XV–XVI) qui constitue la partie la plus caractéristique de l'édifice, aussi, l'ai-je flanqué de tours, pour le mettre encore davantage en relief.

Trois puissantes arcades supportent les étages supérieurs; des piliers intermédiaires richement moulés, portent la nervure d'une voûte en étoile soutenant un balcon ouvert. Deux solides tourelles en forme de pylone ferment l'avant-corps.

Le 1-er étage, d'une hauteur de 9·20 m., en impose dès l'abord, par sa masse monumentale. Trois grandes fenêtres, richement décorées de meneaux et de montants, y laissent pénétrer la lumière. Il est fermé par une corniche à riches moulures, sur laquelle reposent les doubles colonnes d'un balcon couvert, formant une loge, recouverte de voûtes en arête. Enfin, l'avant-corps est couronné par une haute balustrade richement ouvragée reliant les deux tours, et d'une autre balustrade plus basse courant autour des étages supérieurs.

www.terc.hu

Les tours s'élèvent sur un socle quadrangulaire. Leurs 1-er étage a d'imposantes fenêtres à rosaces et de majestueux trumeaux, au-dessus desquels, des anges aux ailes étendues soutiennent les armes de Hongrie. Un gâble à jour couronne la partie inférieure et se fond harmonieusement dans la silhouette de la balustrade. Au 3-ème étage, les tours émergent de la maçonnerie de la façade sur une base (socle) octogonale.

Les coins sont ornés de faisceaux contournés, portant des figures allégoriques, entre lesquelles se dressent des pignons légèrement, arqués couronnant des fenêtres en meneaux et surmontent les côtés des tourelles, à silhonette mouvementée. De solides tambours servent de base aux dômes richement ajourés, avec arêtiers portant crochets à beau feuillage. Le tout est couronné par des figures décoratives en cuivre martelé. Les tourelles sont réunies par un crénelage ajouré faisant valoir les tuiles multicolores de la toiture.

Tout en étant beaucoup plus simples, les façades latérales ne laissèrent pourtant point de me causer de grandes difficultés. Je ne devais pas, en effet, perdre de vue, leur longueur très considérable, l'étroitesse des rues avoisinantes, et les lignes brisées de la façade que j'avais mises à profit, dans mon plan, à maintes reprises. (Planche XVII). Enfin, il fallait que je relie la façade principale, toute en pierre de taille, aux façades latérales en plâtrage.

Pour toutes ces raisons, je m'efforçai de faire ressortir dans les façades latérales la distribution intérieure des bureaux. J'opérai la jonction des parties du bâtiment, hautes de 2 et de 3 étages, au moyen d'un balcon couvert (rue Pázmány) (Planche XVIII et Grav. N°. 14) et d'un autre ouvert (rue Országház) (Planche XIX).

20. kép.

J'ajoutai encore à l'effet des façades en y pratiquant de monumentales portes cochères.

Enfin, j'eus recours à une toiture, recouverte en partie, de tuiles coloriées en majolique translucide, pour renforcer encore l'effet général.

Les crêtes des toits, terminées en épis et en fleurons, soit en métal, soit en pierre, furent exécutées d'une façon très artistique.

J'en arrive à présent, à certains éléments de décoration.

Lorsque j'entrepris, de donner à l'édifice un cachet historique en même temps que hongrois, je tins à traduire le sentiment national dans la ligne des nervures, des arcatures, des meneaux, et dans la forme des ornements. Je n'hésitai pas un instant, à emprunter quelques motifs de décoration à la flore, se rapportant au service des finances. J'employai pour cette cause, le laurier et le chêne des armes nationales, la vigne, le tabac, les céréales, le houblon, la main tenant une clef, les marteaux entre-croisés des mineurs et des feuilles de parchemin.

Sachant que je devais compter avec des crédits strictement limités, je ne pus employer, que de place en place, des figures décoratifs, comme les quatre portrais, plastiques en cul de lampes, supportant les voûtes de la porte cochère, les hermès au coin des tours, les allégories de la science, de la défense nationale, de la justice et du commerce, enfin, les porte étendards en cuivre qui couronnent les tours.

La décoration intérieure souleva, elle aussi, diverses difficultés.

Les salles d'une administration doivent être ornés avec sobriété, et le style ogival exige des motifs décoratifs ressortant de la construction. De plus, le Ministre des Finances ayant exprimé le désir de voir, ménagées dans les plus belles parties de l'édifice, des places pour les tableaux ou statues qu'on ne manquerait pas d'y mettre, par la suite, j'apportai un soin tout particulier aux dimensions et aux belles proportions des halls, des escaliers et des salles.

En outre, je fis concourir à la décoration intérieure du palais, les différentes sortes de voûtes qui s'y trouvaient:

Des voûtes en berceau et en arêtes pour les couloirs et la salle des pas-perdus. Dans les vestibules halls et cages d'escaliers, des voûtes normandes et anglo-normandes, à riche nervure. (Grav. 16, 17).

L'ornementation intérieure, la plus brillante, fut tout naturellement, réservée à la partie du palais, donnant sur la place de la Trinité.

Je voudrais en dire ici quelques mots en passant. Les murs du grand salon de réception, avec balcon fermé, (Planches XX et XXI) donnant sur la place, reposent sur un socle, fait d'un mélange de marbre jaune et de majolique gris-vert. Le plafond forme une voûte en berceau décorée de riches nervures, dont une partie descend jusqu'au socle, l'autre est soutenue par des baldaquins, ornés de merveilleuses appliques en bronze et en verre. Les clefs sont remplacées par des lampes formant agraffe, et produisant des effets de lumière très réussis. Des vitraux aux tons châtoyants, laissent pénétrer dans la salle, une lumière douce et tamisée; les plafonds et les parois sont destinés à recevoir de magnifiques tableaux, et il a été décidé de placer dans ce grand salon, deux cheminées monumentales.

Les murs de la salle d'attente du ministre, y attenante (Planche XXII) sont recouverts de boiseries en chêne de 4 mètres de haut, où sont encadrés les portraits des Grand Trésoriers prédécesseurs des Ministres des Finances actuels (Praeses in Cameralis) (1529–1867). Au-dessus de la boiserie, les murs sont tendus de velours gris, en harmonie parfaite avec le poutrage du plafond.

Des boiseries en chêne et en frêne, hautes de 3·50 mètres ornent aussi la salle d'audience, (Planche XXIII) dont le plafond

www.terc.hu

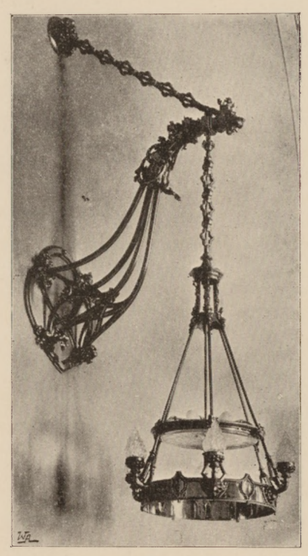
est formé d'une voûte en éventail. Mais ce qui donne à cette salle un éclat tout particulier, c'est sa magnifique cheminée en bois de 7 mètres de haut, avec un bas-relief en marbre, oeuvre de Gönczy, représentant Sa Majesté, dans le somptueux apparat du sacre.

Le petit salon de réception (Planche XXIV) et les bureaux du Ministre, sont finement décorés de plafonds à caissons, ornés de riches moulures. La salle du Conseil (Planche XXV) donnant sur la rue Országház, est couverte d'une voûte en berceau tiercé; de riches peintures, une haute boiserie en chêne, une cheminée en bois massif où est encadré le portrait de notre souverain, et un ameublement en chêne mat, en constituent la merveilleuse décoration.

A défaut de magnificence et de richesse, les peintures et les boiseries des différentes salles sont en harmonie parfaite tant par le choix des couleurs, que par la forme de la composition.

IV.

A la fin de Décembre 1900, le Ministre accepta les plans du palais et les renvoya à une commission qui, sous la présidence de l'infatigable Secrétaire d'Etat Monsieur Béla de Graenzenstein se mit à l'oeuvre aussitôt. On travailla avec tant d'ardeur qu'après avoir mis les travaux en adjudication, le président put, le 10 Octobre 1901, donner le premier coup de pioche. Les délais fixés pour l'achèvement de l'édifice étaient relativement courts et il n'y avait pas de temps à perdre.

21. kép.

Les fondations mêmes présentaient de grosses difficultés: le terrain était accidenté et fertile en surprises. Le sol se composait en grande partie de marne de Buda, recouverte d'une couche plus ou moins épaisse de pierre calcaire et renfermait quantité d'excavations; ayant servi, pendant des siècles, de, caves et de refuges, on y avait même, à certains endroits, pratiqué des couloirs et des tunnels, reliés entre eux par des escaliers taillés dans le roc et formant parfois deux ou trois étages superposés les uns au-dessus des autres. En outre, les ouvriers travaillant aux fondations, rencontrèrent des puits, des puisards et de vieilles murailles en ruines. L'humidité avait profondément crevassé certains blocs de rochers et rendu le sol bourbeux. Par mesure de précaution, on dut pratiquer de nombreux sondages afin d'être exactement renseigné sur la nature et la topographie du terrain.

Quand on procéda au déblaiement, il fallut veiller à ce que l'immeuble très ancien de l'Imprimerie de l'Université enclavé dans le terrain ne fût pas touché, à ce que ses murs, vieux de plusieurs siècles, en partie lézardés ou sans fondations, ne fussent pas ébranlés.

Le travail était délicat et non sans dangers. Les fondations et le bétonnement se firent pendant l'hiver de 1901, sans aucune interruption, grâce à la construction de hangars abritant les travaux, et à l'eau chaude, employée dans la préparation du béton. C'est ainsi que le 15 Avril 1902 le Ministre put poser solennellement la 1-ère pierre de l'édifice, au coin de la place de la Trinité et de la rue Pázmány.

Malheureusement, la marche des travaux, fut, par la suite, entravée pendant des semaines, des mois entiers par toute sorte d'obstacles: grèves, boycottage etc., mais le palais n'en fut pas moins terminé à temps, et c'est pourquoi, je voudrais donner ici quelques dates intéressantes.

Commencés le 20 Novembre 1901, les travaux de maçonnerie étaiet achevés le 15 Juillet 1902, pour la partie située près du passage Fortuna. Et, pendant l'hiver de 1902—03, ils furent poussés avec tant d'activité qu'une partie des bureaux put être aménagée, dès le mois de Juillet 1903, c'est-à-dire, avant les délais fixés.

Pendant l'automne de cette même année, tous les services purent être installés dans leurs bureaux respectifs.

Quant à l'aile donnant sur la place de la Trinité, elle était sous toit, à la fin de 1903, lorsque le Ministre promulgua les décrets relatifs à l'achevement de l'édifice, qui furent scellés dans l'une des deux statues en cuivre, couronnant les tours. A la fin de l'année 1904, le palais était complétement terminé.

Et maintenant, quelques lignes sur certains travaux dont l'exécution présenta quelques difficultés, non sans avoir, tout d'abord, fait remarquer, que le matériel et la main-d'oeuvre employés à la construction furent exclusivement hongrois.

Les travaux qui exigérent des soins tout spéciaux, furent ceux des fondations où des difficultés imprévues surgirent à chaque pas. On peut voir la preuve de ce que j'avance (Pl. I. et IX.) Une coupe transversale montre la façon dont le gros oeuvre fut exécuté. Il ne fallut pas moins de 390 sondages, et les travaux ne se firent normalement qu'aux endroits où le sol présentait une couche également résistante, de deux mètres d'épaisseur; autrement, je fis combler les excavations par des bétonnements, élever des piles en béton qui servirent de support aux arcs soutenant les murs; ou exécuter des puits en béton.

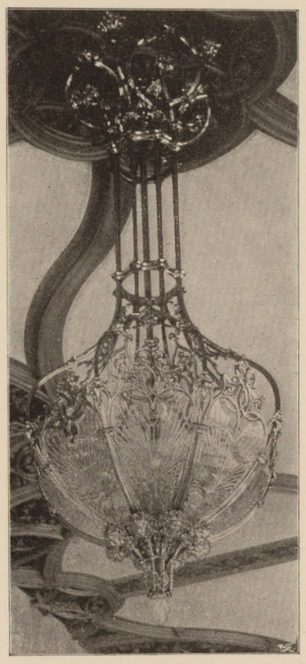
En certains endroits, quand deux excavations se trouvaient l'une au-dessus de l'autre, j'appuyai leurs plafonds de séparation sur de puissants piliers si bien que le poids se trouva reporté sur la couche inférieure. De plus, pour obtenir des assises égales, je fis mettre dans les fondations, d'énormes couches de béton que je renforçai encore, dans certains cas, en y scellant des porteurs en fer. Les plus grosses difficultés se produisirent à la jonction des murs de soutènement de la chambre des générateurs et des archives, où l'on dut enfoncer des pilotis à une profondeur de 18 mètres, dans un fond de boue et de vase. (Planche IX.)

Voici comment l'on procéda.

Sur des pilotis en chêne, on plaça un gril recouvert d'une maçonnerie en pierre, supportant elle-même une couche de béton de 1·50 mètres d'épaisseur, et dans laquelle on scella un filet de fer de 50 mm. carrés. Ce filet fut tendu en ancrage raidie par le poids de la maçonnerie, bâtie sur roc, qui l'entourait.

Les canaux visibles sur le plan de la cave furent taillés dans le roc, ou au besoin, construits en béton.

En outre, la nouveauté du style et la diversité des matières à employer, rendit la besogne difficile aux industriels, qui avaient entrepris les travaux de construction, d'ornementation, ou de décoration. Pour le socle des façades, on eut recours au trachyte gris de Déva et à la pierre calcaire blanche d'Almás. Le revêtement de la façade principale est en pierre de taille de Beszterczebánya et de Bia. Les pierres exposées à la gelée, sont en calcaire trés dur, ainsi les chaperons, les corniches, les gargouilles, les balustrades, les nervures, et les crochets des tours. Dans la construction de la cage des escaliers, j'employai le moëllon de Transylvanie et celui de Bácsdorog à grains fins, le marbre et le grès de Predeta pour les marches des escaliers.

22. kép.

Quant à celles de l'escalier d'honneur, larges de 4 à 5 mètres, à ses balustrades et à ses lampadaires, ils sont en marbre blanc de Ruszkica. Enfin, je me servis de marbre jaune et rose de Kapriora, pour la balustrade de la galerie du 1-er étage, pour le revêtement du socle du hall, de l'escalier d'honneur et de la grande salle. C'est également en marbre de Kapriora qu'est faite la cheminée du cabinet de travail du Ministre.

Les plafonds sont en partie construits eu brique, mais, la plupart sont en béton armé, que j'employai également pour consolider les voûtes des salles et des escaliers.

La toiture est à peu près partout en bois, sauf les chevrons du toit, au-dessus de la bibliothèque qui sont en fer ainsi que le toit des archives qui est, de plus, recouvert de fer gondolé.

www.terc.hu

Comme le devis des dépenses était assez restreint, je dus limiter strictement les dépenses concernant les travaux de menuiserie et de serrurerie, qui furent d'ailleurs exécutés avec le plus grand soin. Je me bornerai à citer les portes en noyer et en chêne, les lambris et les cheminées des salles du 1-er étage, les balustrades des escaliers, les grillages des fenêtres et surtout, les trois grandes portes d'entrée de la façade principale, dont la facture rappelle l'art merveilleux des anciens maîtres. (Fig. 11.)

Pour des raisons d'économie, il y a peu de sculpture dans le nouveau palais.

Une partie des oeuvres qui s'y trouvent a été exécutée en pierre, une autre en pyrogranit; les travaux plastiques de l'intérieur des salles sont presque tous en plâtre, avec de jolies décors eu grès émaillé. Une partie des planchers est en mosaique de marbre et les dessins qui les recouvrent, sont en harmonie avec le style des autres parties de l'édifice.

Les peintres en bâtiment ont pu, tout à leur aise, employer d'anciens motifs hongrois. Et comme un jour, on ne manquera pas de rehausser l'éclat des salles par des peintures murales, j'ai ménagé en maints endroits des places ad hoc.

La question du chauffage était de celles qui demandait beaucoup de circonspection, car il s'agissait de chauffer un volume cubique de 160.000 mètres cube sans oublier que l'édifice était situé sur l'un des points culminants de la ville et exposé au vent de tous côtés.

Pour assurer une exploitation économique et régler à volonté la température dans les diférentes parties de ce vaste établissement, je dus partager le chauffage en plusieurs sections indépendantes les unes des autres. Voici les différents systémes que j'adoptai. Pour les salles de réception et le bureau du ministre le chauffage à l'eau chaude à basse pression; les salles du conseil, les salles d'attente, la salle des pas perdus, la bibliothéque et l'escalier d'honneur sont chauffées à l'air chaud à aspiration. L'air frais pénètre de la rue dans des caves à filtre, d'ou il est amené dans les calorifères par des canaux spéciaux. Il y est chauffé par des corps de chauffe à nervures, passe de là, dans des conduites disposées dans la maçonnerie et parvient dans les salles ci-dessous désignées où il se répand par des bouches décorées de belles grilles en bronze doré.

Dans les couloirs, les cages d'escalier, les archives on a adopté le chauffage à circulation. Dans les autres piéces on a ménagé aux embrassures des fenêtres, des corps de chauffe (radiateurs) qui répandent une agréable et douce chaleur. Le chauffage à circulation comprend un vaste canal collecteur établi sous le plancher des sous-sols. L'air des piéces à chauffer y descend de son propre poids à travers des conduites ménagées à cet effet dans la maçonnerie, de là il passe dans les calorifères, où il est chauffé au degré voulu par des corps de chauffe à nervures. L'air ainsi réchauffé remonte par d'autres conduites, pour se répandre par des bouches de chaleur ménagées à la hauteur du plancher.

La vapeur nécéssaire au chauffage, est produite par 6 générateurs, d'une surface de 330 mètres carrés.

Tout l'édifice est éclairé à l'électricité. Des lampes, des suspensions et des candélabres de formes variées et très artistique s'harmonisent à merveille avec le décor des intérieurs, et font honneur à nos ateliers d'art industriel et décoratif. (Gravures 15, 16, 18, 21, 22).

Voici quelques données statistiques:

Superficie du terrain	7.065 m. k.
Superficie du bâtiment	6.209 « «
Volume cubique des constructions . . .	161.396 m. cub.
Nombre des salles	42
Nombre des chambres	269
Dépenses pour les terrains	1,083.117·02 Cour.
Dépenses totales pour les constructions .	3,284.188·02 «
Dépenses pour le mobilier des salles de réception	163.537·72 «

Ainsi le prix de revient s'élève pour le m. cube à 20·34 courones, et doit étre considéré comme très avantageux, eu égard aux difficultés de toute sorte relatées précédemment.

Alexandre de Fellner Architecte.

23. kép.

www.terc.hu

Alapterv. — Plan des fondations. — Fundamentplan.

PHOTOLITH. KLÖSZ GY. ÉS FIA BUDAPEST.

www.terc.hu

1 Fa- és szénpince
2 Kazán- és gépház
3 Fütőkamra
4 Friss levegő kamra
5 Légcsatorna
6 Alagut
7 Közp. fütés kéménye

1 Combustibles
2 Chaudières et machines
3 Calorifére a vapeur
4 Chambre d'aréage
5 Canal p. l. circulation de l'air
6 Tunnel
7 Cheminée

1 Holz- und Kohlenkeller
2 Kessel und Maschinenhaus
3 Heizkammer
4 Frischluft-Kammer
5 Luftkanal
6 Tunnel
7 Rauchfang

Pinceterv. — Plan du Sous-sol. — Kellerplan.

PHOTOLITH. KLÖSZ GY. ÉS FIA BUDAPEST.

www.terc.hu

1 Behajtó
2 Bemenet
3 Nyomtatványraktár
4 Kazán és gépház
5 Szoba
6 Portáspáholy
7 Konyha
8 Kamra
9 Gépszoba
10 Mosókonyha
11 Mühely
12 Irattár
13 Nyomda
14 Fütőkamra
15 Fa és szén
16 Árammérők, transformátorok
17 Teherfelvonó

1 Porte cochére
2 Entrée
3 Depot p. imprimés
4 Chaudiéres et machines
5 Chambre
6 Loge du concierge
7 Cuisine
8 Garde manger
9 Moteur
10 Buanderie
11 Atelier
12 Archives
13 Imprimerie
14 Calorifére a vapeur
15 Combustibles
16 Tranformateurs et compteurs
17 Monte-charges

1 Einfahrt
2 Eingang
3 Drucksortenlager
4 Kessel & Maschinenhaus
5 Zimmer
6 Portierloge
7 Küche
8 Kammer
9 Motor
10 Waschküche
11 Werkstätte
12 Archiv
13 Druckerei
14 Heizkammer
15 Holz & Kohlen
16 Transformatoren, Strommesser
17 Lastenaufzug

Alagsor. — Sous-sol. — Untergeschoss.

PHOTOLITH. KLÖSZ GY. ÉS FIA BUDAPEST.

www.terc.hu

1 Behajtó
2 Előcsarnok
3 Csarnok
4 Hivatalszoba
5 Iktató
6 Kiadó
7 Előterem
8 Mosdó
9 Ruhatár
10 Szolgák
11 Portáspáholy
12 Felhuzó
13 Irattár

1 Porte cochère
2 Porche
3 Pestibule
4 Cab. de travail
5 Enregistrement
6 Bureau d'expedition
7 Salle d'entré
8 Toilette
9 Garderobe
10 Garçon de bureau
11 Loge du portier
12 Lift
13 Archives

1 Einfahrt
2 Vorhalle
3 Halle
4 Amtszimmer
5 Einreich.-Protokoll
6 Expedit
7 Vorsaal
8 Waschzimmer
9 Garderobe
10 Diener
11 Hauswart
12 Aufzug
13 Archiv

Földszinti alaprajz. — Entre-sol. — Hochparterre.

PHOTOLITHOGR. KLÖSZ GY. ÉS FIA BUDAPEST.

www.terc.hu

1 Diszterem
2 Fogadóterem
3 Tanácsterem
4 Dolgozóterem
5 Váróterem
6 Előterem
7 Hivatalszobák
8 Öltözők
9 Előszobák
10 Szolgák
11 Mosdók
12 Irattár
13 Felhuzók

1 Gde salle	1 Gr. Saal
2 Salle de réception	2 Empfangssaal
3 Salle de conseil	3 Conferenzsaal
4 Cab. de travail	4 Arbeitszimmer
5 Salle d'attente	5 Wartesaal
6 Salle d'entré	6 Vorsaal
7 Cab. de travail	7 Amtszimmer
8 Cab. de toilette	8 Ankleidezimmer.
9 Antichambre	9 Vorzimmer
10 Garçon de bureau	10 Diener
11 Toilettes	11 Waschzimmer
12 Archives	12 Archiv
13 Lift	13 Aufzug

Első emeleti alaprajz. — Premier Etage. — Erstes Stockwerk.

PHOTOLITHOGR. KLÖSZ GY. ÉS FIA BUDAPEST.

www.terc.hu

1 Lakószoba
2 Előszoba
3 Előterem
4 Hivatalszobák
5 Szolgák
6 Mosdók
7 Térképtár
8 Konyha
9 Irattár
10 Felhuzók

1 Chambre
2 Antichambre
3 Salle d'attente
4 Cab. de travail
5 Garcon de bureau
6 Toilette
7 Cartes du catastre
8 Cuisine
9 Archives
10 Lift

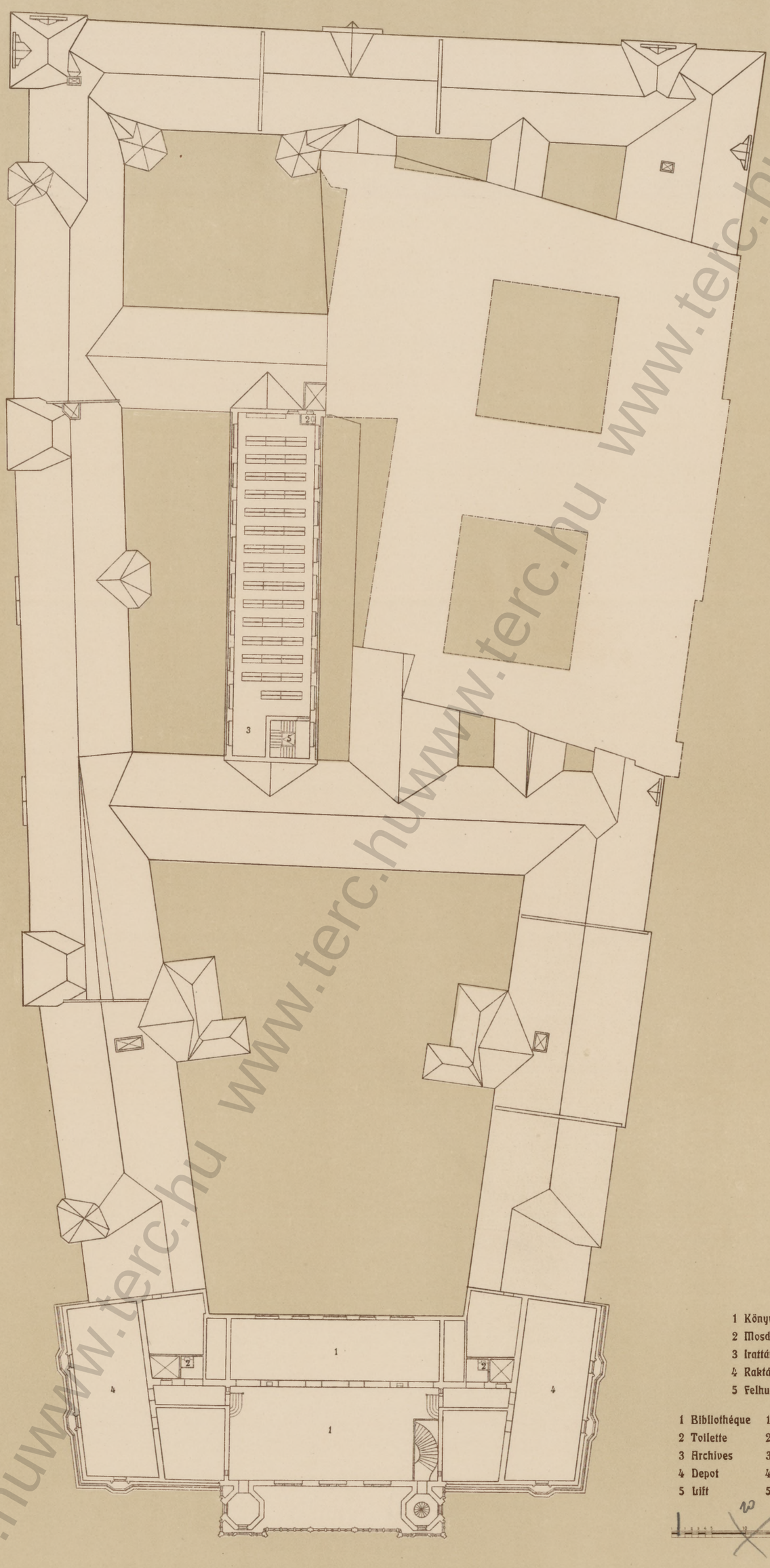
1 Wohnzimmer
2 Vorzimmer
3 Vorsaal
4 Amtszimmer
5 Diener
6 Waschzimmer
7 Kataster-Aufnahmen
8 Küche
9 Archiv
10 Aufzug

0 1 2 3 4 5 10 15 20

Harmadik emeleti alaprajz. — Troisième Etage. — Drittes Stockwerk.

PHOTOLITHOGR. KLÖSZ GY. ÉS FIA BUDAPEST.

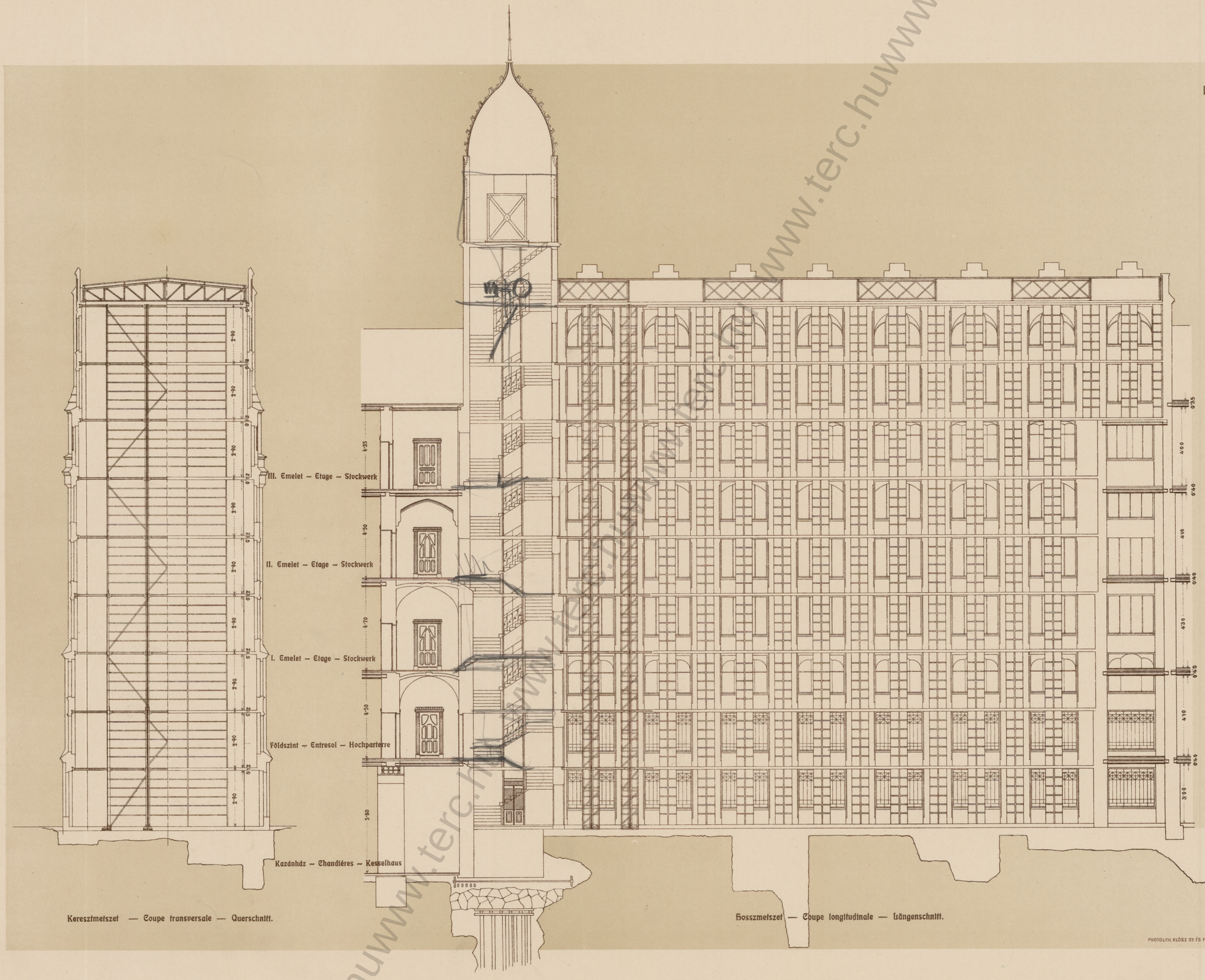
www.terc.hu

Negyedik emeleti alaprajz. — Quatrième Etage. — Viertes Stockwerk.

PHOTOLITHOGR. KLÖSZ GY. ÉS FIA BUDAPEST.

www.terc.hu

Keresztmetszet — Coupe transversale — Querschnitt.

Hosszmetszet — Coupe longitudinale — Längenschnitt.

méter 1 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 méter

PHOTOLITH. KLÖSZ GY. ÉS FIA BUDAPEST.

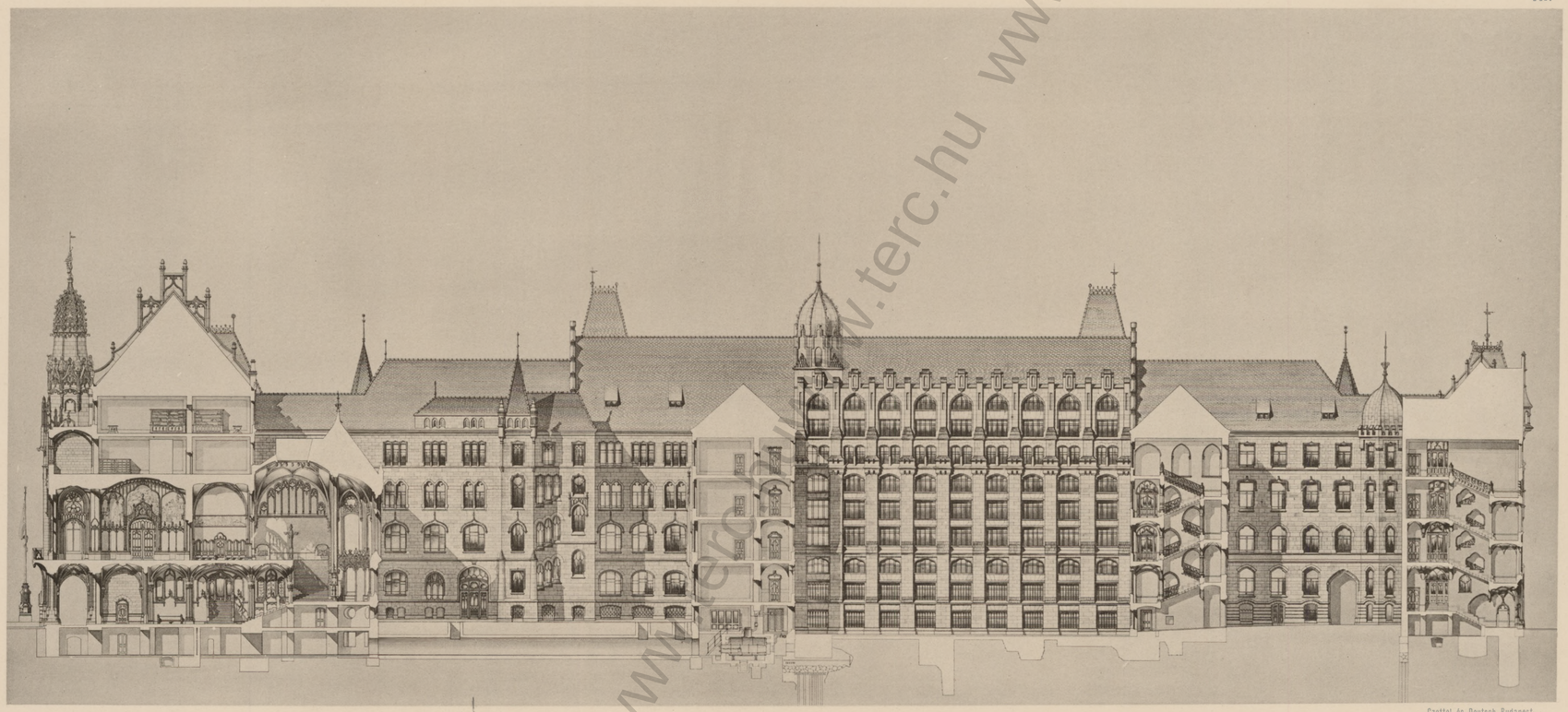
www.terc.hu

Czettel és Deutsch Budapest.

A diszudvar belső nézete. — Vue de la Cour d'honneur. — Ansicht des Ehrenhofes.

www.terc.hu

Ozettel és Deutsch Budapest.

Hosszmetszet. – Coupe longitudinale. – Längenschnitt.

www.terc.hu www.terc.huwww.terc.hu

Divald Károly graf. műintézete.

Csarnok és díszlépcső. — Hall et escalier d'honneur. — Halle und Ehrentreppe.

www.terc.hu

Divald Károly graf. műintézete.

Diszlépcső. — Escalier d'honneur. — Ehrentreppe.

www.terc.hu

CZETTEL ÉS DEUTSCH BUDAPEST.

A díszlépcső nézete. — Vue de l'escalier d'honneur. — Ansicht der Ehrentreppe.

www.terc.hu

Czettel és Deutsch Budapest.

Országház-utczai homlokzat. – Facade de la rue Országház. – Facade gegen die Országház-Gasse.

www.terc.hu www.terc.huwww.terc.hu

CZETTEL ÉS DEUTSCH, BUDAPEST.

Pázmán-utczai homlokzat-részlet. — Vue partielle de la facade (rue Pázmán). — Detail der Facade gegen die Pázmán-Gasse.

www.terc.hu

Klösz Gy. és fia Budapest.

ház-utczáról. — Vue partielle de la facade (rue Országház). — Detail der Facade Országház-Gasse.

www.terc.hu

Divald Károly grat. műintézete.

Diszterem. – Salle d'honneur. – Prachtsaal.

www.terc.hu

Részlet a diszteremből. — Vue partielle de la salle d'honneur. — Detail des Prachtsaales.

www.terc.hu

Divald Károly graf. müintézete.

Ministeri váróterem. — Salle d'allente du Ministre. — Wartesaal des Ministers.

www.terc.hu

CZETTEL ÉS DEUTSCH BUDAPEST.

Ministeri fogadóterem. — Salle d'audience. — Empfangssaal des Ministers.

www.terc.hu

Divald Károly graf. műintézete.

Fogadóterem. – Cabinet du Ministre. – Empfangssaal.

www.terc.hu

Divald Károly graf. műintézete.

Tanácsterem. – Salle du Conseil. – Beratungssaal.

www.terc.hu